

...nes subtiam in propositione
media particulari et
conjunctio in propositione
contradictoria vera
El unde hae sunt con...
leo est hinnibilis equus
vero sunt contradictoria
est hinnibilis equus
...nte in utraque propositione
latu ē particula
contrariae ut equus
leges vel leo ē hinnibilis
constant terminis
...a et similia optime
negatione opponere
...r narravit fabulas ē
fabulas

Quaestio 5ta

Quae sunt leges oppositionis
veritate et falsitatem

Quatuor leges circa veritatem
oppositionum sunt stabilienda
contradictoriis est quod ille
materia possunt ee simul ve...
causa est quia contradictio
ma oppositio multum adm...
iuni et sicut impossibile
esse et non esse ita impossibile
affirmare et negare de ead...
in contradictoriis ut ois h...
tis aliquis homo ē ...

£ 13 . 6

STEPHANI BALVZII TVTELENSIS,

CANONICI REMENSIS,

EPISTOLA

AD CLARISSIMVM ET ERVDITISSIMVM VIRVM

SAMVELEM SORBERIVM,

De vita, rebus geſtis, moribus, & ſcriptis

ILLVSTRISSIMI VIRI

PETRI DE MARCA

ARCHIEPISCOPI

PARISIENSIS.

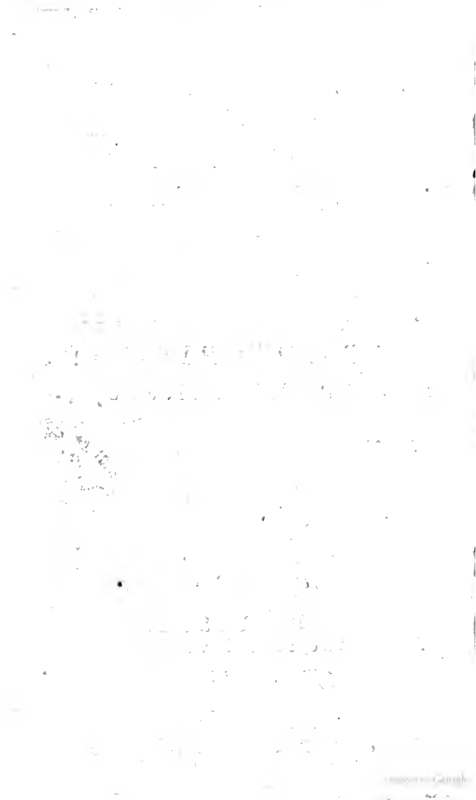

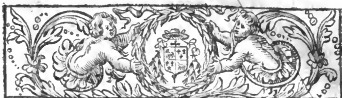

PARISIIS,
Apud FRANCISCVM MVGVET, Typographum Regium, viâ Citharæ, ad Inſigne Adorationis Trium Regum.

M. DC. LXIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

CLARISSIMO ET ERVDITISSIMO VIRO

SAMVELI SORBERIO

STEPHANVS BALVZIVS TVTELENSIS, CANONICVS REMENSIS.

S. P. D.

NTER multiplices rerum humanarum casus, nihil nobis accidere gravius potest, SORBERI Vir Clarissime, quàm eorum, qui nobis cari fuerunt, exitus; quantumuis maturi & felices videri possint ob longam ætatem, gestos honores, genus, diuitias, patriam incolumem, & cetera felicium argumenta. Sunt enim molles in calamitate mortalium animi: faciliùsque toleramus ludentem fortunam, quàm sæuientem. Sed is est constitutus ordo in rebus humanis, vt nihil perpetuum sit ac constans in hac vita: neque frustra præstantissimus sapientiæ pronuntiauit, dici neminem

poſſe beatum, quandiu inter mortales agit. Nos autem numeris omnibus infelices profectò ſumus, amiſſo nuper Optimo Mecænate Petro Marca Parisiorvm Archiepiscopo; adeo vt nihil nobis reliquum eſſe videatur, quàm vt id quod ſupereſt vitæ, in lacrymis & mœrore tranſigamus. Hoc vno tamen nomine, quod ad me attinet, felicem me quodam modo fuiſſe exiſtimauerim, quòd aſſidere valetudini ejus, fouere deficientem, ſatiari vultu contigit; & quòd ſuprema ejus mandata, vocéſque excepi. Scis enim, Vir Eruditissime, hanc eſſe non minimam partem humanæ felicitatis, ſi quis præſertim ad virtutem & ad eruditionem contendit, in ejus penetraſſe conſcientiam, qui magnus vir & bonus exiſtimatur fuiſſe citra omnem controuerſiam. Sed intima illa quæ mihi cum tanto viro interceſſit olim familiaritas, auget præſentem mœſtitiam; dum mente repeto, quàm ſcitè ac doctè de omni re, quæcunque in diſceptationem quæſtionémque vocaretur, diceret vel imparatus, mihíque ſæpe interroganti de grauiſſimis rebus admirabili facilitate

respondêret, ac difficultates omnes summoueret. Has, aliásque hominis virtutes tu disertè admodum expressisti in ALLOCVTIONE tua, quæ meo nomini inscripta est: in qua etiam me admones, vt quæ de vita studiísque ejus penitiora noui, ac morbi fatíque historiam describere non recusem. Pareo lubens. Iamdiu enim est, ex quo integrum opus de vita præstantissimi viri edere institui; sed nunc tuo hortatu magis, cùm te ab aliquot annis delegerim, quem præcipuè colerem, & cui essem, sicut sum, amicissimus. Interim ergo dum opus illud meum absoluatur, visum est morem tibi gerere, & in antecessum præmittere aliqua de vita rebúsque ejus. Et cùm inuestigarem, cuinam potissimùm hanc meam narrationem inscriberem, tu in primis occurristi, multis de causis; sed ob illam præcipuè, quòd tuo hortatu, vt dixi, hanc scriptionem aggressus sum; tum etiam quòd vir optimus te in suam amicitiam ac familiaritatem penitissimè admiserat, postquàm eruditionem tuam, prudentiam, ac pietatem agnouerat. Quidni ego iisdem vestigiis insisterem, qui, viuente eo, nihil anti-

alius habui, quàm vt omnia dicta factáque ejus vice legis obseruarem? Sed antè quàm destinata componam, repetendum videtur de origine ejus; quòd alicujus momenti sit, bonis ac nobilibus atauis prognatum esse. Hinc ergo exordiar.

Montes Pyrenæos, quà Gallias ab Aragonibus Nauarrísque distermínant, accolunt Benearni, Gallica gens, sed quæ tamen aliquid admixtum habet Hispanici moris. Vetus illic & illustris est Familia Marcarvm: in qua sexcentis ferme abhinc annis militari fama claruit Garsias Marca Præfectus equitum Gastonis Benearnorum Principis, quum is anno M.C.XVIII. Cæsaraugustam Aragonum ciuitatem obsedit, cepítque, vt ex archiuo Ecclesiæ B. Mariæ Columnensis (vulgò *Nuestra Señora del Pilar*) apud Cæsaraugustam collegit Melchior Solerius Abbas Canigonensis, auctor Hispanus. Posteri ejus, vt ex monumentorum fide constat, militaribus & ipsi studiis inclaruerunt; auitæ erga Principes suos fidei & reuerentiæ retinentissimi; & memores Garsiæ, gentis auctoris: donec al-

ternantibus rerum humanarum vicibus, inter togatos haberi cœpere circa annum M. CCCC. XL. Ea enim tempestate præclarus in primis fuit Petrus de Marca , vir in Iure consultissimus : qui negotiorum procurationi generali in vniuersis Principis sui ditionibus admotus est,& ad Præsidentiam Consiliorum ejus tandem euectus. Non immorabor in recensendis Petri posteris, ne nunc longiùs incepto abierim. Memorabuntur autem in tempore, quum , vt dixi, opus illud meum de vita Illustrissimi Mecænatis publicæ luci dabitur. Hunc interim librum honori ejus destinatum , tametsi incondito sermone scriptum, professione pietatis excusatum iri spero.

Ex ea igitur generis claritate in Benearnis ortus est PETRVS DE MARCA, in oppido Gantensi , haud procul vrbe Palensi, IX. Kalendas Februarias , anno M. D. XCIV. patre IACOBO ; matre CATHARINA LARTETA, singularis exempli femina. Septimo mense editus , cùm in imbecillo tenuíque corpusculo vires ad sugendum non adessent , lactis in os immissione primum

vitæ menſem tranſegit. Dein acceſſere ad mammas labella ; ſuetóque infantium more nutrimentum hauſit. Verùm cùm ipſe vix quadrimeſtris eſſet, nutrix grauida effecta, puero mammam præbere prohibita eſt : quem cùm à ſe diuelli eo prætextu ægrè pateretur, lac caprinum muliebri melius eſſe dictitans, quo vtentes ruſticorum pueri ad eam qua vigere ſolent corporis firmitudinem perueniunt, eò traxit parentes, vt ſinerent eum lacte caprino per reliquum infantiæ tempus educari. Ea tempeſtate Caluiniſmus fœdè graſſabatur in Benearno, vbi Catholicæ religionis publica profeſſio jam ab anno M. D. LXIX. publico Edicto vetita erat ; expulſis inſuper ſacerdotibus Dei, atque omni ritu ſacrorum in exilium acto, ne quid vſquam priſcæ religionis occurreret. Et cùm intelligerent pauci qui ſupererant Catholici, vnum eſſe in Eccleſia baptiſma, quod ritè quoque ab hæreticis vſurparetur ; liberos ſuos, ob penuriam ſacerdotum, Miniſtris hæreticorum tingendos offerebant, peſſimo exemplo. At non Iacobus filium ſuum citra conſcientiam Preſbyteri voluit

baptizari : ſed extra fines patrios deferri curauit, in diœceſim videlicet Tarbienſem ; vbi Romana ſacra publicè colebantur, nullo contradicente. In monaſterio igitur ſancti Petri Generenſis, à monacho Benedictino, qui tum ex vſu priſco Parochi officium illic implebat, baptizatus, Petri nomine donatus eſt. Sed hauddubiè prætermitti non debet, bonum illum monachum in modum oraculi addidiſſe baptiſmi ceremoniis celebrem illam Ieſu Chriſti ſententiam : *Tu es Petrus ; & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Sciant quibus moris eſt fortuita aſpernari, ineſſe illis interdum aliquid fatidicum, quod neque tolli, neque mutari fas eſt. Nam ſecundùm imprudens monachi effatum, ſic Marca per omnem vitam, etiam matrimonij curis illigatus, ſtuduit fidei Catholicæ aduersùs hæreticos ſtabiliendæ ; rebúſque Eccleſiæ conſeruandis, vt jam anno M. DC. XXV. haud multùm triginta annos egreſſus, Reſtaurator tamen & Tutelaris Catholicæ religionis in Benearno, Columna Eccleſiæ, perſonarúmque Eccleſiaſticarum Protector, publico elogio dictus

ſit à Clariſſimo Viro Ioanne Bordanoua Canonico Laſcurrenſi in libro tunc Pariſiis edito de Statu tribunalium Eccleſiaſticorum, qui in omnium manibus verſatur, cujúſque noua dein editio prodiit ante hos decem annos. Neque deſtitit poſtea, quum poſt mortem amantiſſimæ vxoris ex Parlamento Palenſi, vbi Præſidis munere fungebatur, in Sacrum Conſiſtorium adlectus eſt, quin res & perſonas Eccleſiaſticas ſuo ſemper fauore præſidióque confoueret; quod & majori pondere confecit, poſtquàm beneficio piiſſimorum Regum, ad Conſoranenſem primùm, dein ad Toloſanam, ac Pariſienſem Cathedras euectus, & à Summis Pontificibus approbatus, intellexit locum eſſe virtutibus patefactum. Nunc ad incepta redeo.

Admodum adoleſcentulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum habuit ciuitatem Auſcorum, qui Aquitanorum clariſſimi dicuntur à Pomponio Mela vetuſto ſcriptore; vbi literas humaniores didicit apud Patres Societatis Ieſu; qui animum ejus poſtea Philoſophiæ præceptis imbuerunt in Collegio Toloſano. Deinde per tres continuos annos in Acade-

mia Tolosana, quæ tum in Iure docendo ceteras Europæ facillimè anteibat, Ius Ciuile & Canonicum audiuit; vsus magnis doctoribus, Gulielmo Marano, Gulielmo Cadano Scoto, Vincentio Chabotio, & Iano à Costa, qui tum publicè Ius vtrumque in ea ciuitate profitebantur. Sed in primis secutus est Cadanum, tunc interpretantem Nouellam Constitutionem CXXIII. Imperatoris Iustiniani; virum, vt ipse aiebat, in vtroque Iure consultissimum, sed qui Canonicum calleret ad miraculum, bonásque literas Legum ac Canonum cognitioni addidisset: corúmque tarditatem deplorabat, qui obscuritatem in Cadano deprehenderent. Memoria teneo solitum ipsum narrare, optimam methodum studendi Iuri Canonico sibi ab eo viro traditam; atque illum addidisse stimulos juuenili animo, dum diligentiam ejus, ac sagacitatem, natúmque ad literas ingenium laudibus identidem extolleret. Ea nimirum fuere præclara initia magnarum rerum quæ postea secutæ sunt, & fundamenta singularis eruditionis quam sequens ætas in Marca est admirata, quámque nos

omnium intimè agnouimus ex assiduo conuictu. Struebat videlicet jam fortuna magnum virum, celeberrimum in vtraque toga mox futurum. Nam paulò pòst, anno nimirum M. DC. XV. in supremum Benearni Consilium cooptatus, sapientissimi Senatoris, & amantissimi patriæ ciuis munus summa cum omnium laude exercuit, licèt tenera ætas ei oneri sufficere posse haud videretur. Sed non vltra progrediar, quin te heic paulisper detineam, mi Sorberi, vt tecum admirer arcana diuinæ prouidentiæ; quæ juuenem, nullis rerum experimentis edoctum noscere ingenia hominum, rudem adhuc insidiarum seculi, versutiis tamen hæreticorum exposuit, talíque in tempore capessendæ reipublicæ iter ingredi voluit. Solus enim in illo Consilio Catholicus fuit, dum collegę ejus omnes Caluinianis erroribus impliciti erant. Impatienter id proculdubio ferebat Marca. Itaq; nunquam cessauit à conquirendis remediis aduersùs tam ingens malum; donec ejus precibus & votis exoratus Deus, huc flexit corda Christianissimorum Regum, vt neminem in eo Senatu esse

paterentur alterius religionis professorem, quàm Catholicæ. Vidit optimus vir redditam penatibus auorum religionem priscam, iis postea leges dantem quibus per tot annos subjecti fuerant Catholici; cùm sæuientibus Edictis proscriberentur, non aliam ob causam, quàm quòd gliscenti perfidiæ Caluinistarum, acriùs quàm temporibus illis permissum erat, se opponerent.

At Marca, egregiæ tum spei juuenis, MARGARITAM FORGVESIAM, splendidis natalibus ortam, quippe è nobili & vetusta apud Aquitanos Leuitanensium Vicecomitum familia prognatam, sibi ea tempestate junxit: quam postea defunctam anno M. DC. XXXII. doluit vehementer, licet plures liberos in solatium marito reliquerit. Ea fuit causa non repetendi matrimonij. Narrabat ipse, primum annum qui optimæ & amantissimæ conjugis mortem secutus est, citra ostentationem transactum à se esse in luctu, quòd desiderium extinctæ non posset pati, cum qua vixerat mirâ concordiâ per tot annos. nec vnquam oblitus est.

Incidit in ea tempora grauis occasio,

in causa fidei, apud Benearnos, quæ latere Marcam non sineret. Rex quippe Ludouicus XIII. vestigia Patris Henrici relegens, (quem compertum habebat animo destinasse rem Catholicam in ea regione prorsùs restituere, ni morte præuentus fuisset) Decreto sacri Consistorij lato apud Fontem-Blaudi, oppidum diœceseos Senonensis Palatio regio nobilitatum, VII. Kalend. Iulij anni M.DC.XVII. statuit vt libera bonorum omnium ad Ecclesias & personas Ecclesiasticas in Benearno pertinentium possessio ipsis permitteretur, siue illa decimæ essent, siue alterius conditionis. Atque vt promptior esset illius Decreti executio, sacra Principis epistola commeauit ad Ecclesias Benearnenses quæ se Reformatas dicunt: quâ jubebantur delegatos ad Comitatum mittere, queis coram restitutio illa fieret. Eam ob rem Ministris hæreticorum, atque aliis quampluribus ejusdem sectæ hominibus apud Orthesium (Benearnensium id oppidum est ad Gabarum fluuium, in diœcesi Aquensi) conuenientibus A. D. XIII. Kal. Augusti, vna omnium vox fuit, vitam antè

àmiſſuros, quàm reſtitutioni ei conſentirent, qua peſſumdari ſtatum religionis ac reipublicæ in Benearno manifeſtum erat. Quæ vox altiùs penetrabat, quàm vt oporteat obliuiſci. Miſſus itaque Leſcunius Senator Palenſis, nihil intentatum reliquit, quo Regis animum à propoſito dimoueret: ſed efficere non potuit, quin menſe Septembri Edictum exiret à Principe, quo Catholici ritus in vniuerſas Benearni parœcias reuocabantur, ac Decretum menſe Iunio latum confirmabatur. Sequenti tum anno Renardus, libellorum ſupplicum in Regia Magiſter, in Benearnum miſſus, cum ampliſſima poteſtate, vt Edicti executionem vrgeret, cùm Palum perueniſſet A.D.VII. Iduum Iuniarum, ſequentibus dein diebus plurimum operæ poſuit in tam laudabili negotio. Verùm obſtinatorum nimis pertinax ingenium eò vſque proceſſit audaciæ, vt habito Senatu ampliſſimo, Decretum ab iis perſcriptum ſit III. Kal. Iulij anni M.DC.XVIII. eorum ſententiæ, vt fit, accedente Marca, licèt inter deliberandum contradixiſſet: quo palam pronuntiarunt, actis inſeri non

posse regium illud Edictum quod suprà retuli, neque etiam Decretum quod præcesserat: quinimò postulandum esse à Ludouico, vt res in eodem statu, in quo tunc antea erant, esse sineret; si saluam rempublicam, suorúmque subjectorum incolumitati prospectum vellet. Senatusconsulti hujus exemplum, cum sua ad Principem relatione, misit confestim Renardus; ac postridie Kalendas Iulias, Palo excessit. Discessum ejus secuta sunt varia & multiplicia cœlo terráque prodigia. Etenim, ne singula commemorem, v. Nonas terra bis tremuit in vnico Benearno; (adnotatum quippe tum, non alibi contigisse illum terræ motum) Lascurrensis Ecclesiæ tintinnabulum sponte signum dedit, nulla mortali manu tactum; pluit demum sanguine; eóque infectæ arbores, & spicæ segetum ac frumentorum. Sepulcra quoque operta sanguine haud procul Olorone ciuitate. Crucem quin etiam rubeam in aëre visam discurrere, quidam tradidere. Atque hæc facilitate credentium vulgata cum plerique, more humani ingenij, interpretarentur vt futurorum præsagia; alij, vt diuersa sunt

ſunt hominum ingenia, iræ numinis adſcriberent: quidam tamen ab vtriſque diſſentientes, ad ſolos naturalium cauſarum nèxus referebant. quod propius vero crediderim. Neque multò pòſt, VIII. nimirum Kalendas Auguſti, è Sacro Regis Conſiſtorio ſcribuntur ad Senatum Palenſem literæ nomine Principis, vt fit: quibus jubebatur quantocyus Edictum anni ſuperioris in acta Curiæ referre, ejúſque executionem maturare, & cetera quæ ad rem quoquo modo pertinerent, ſedulò agere; ſciturus Regem ea auctoritate aduersùs rebelles vſurum, quam pietati ejus ad coërcendam talium temeritatem commiſit Deus. Narrabo tibi, VIR CLARISSIME, rem adeo incredibilem, vt vix fidem apud poſteros habitura ſit. Cùm optimos illos Caluiniſtas, qui tum negotiis publicis præerant apud Benearnos, quíque ſe ſapientiſſimos rerum exiſtimabant eſſe, latere nequaquam poſſet Chriſtianiſſimi Regis conſilium de reſtaurando Catholicæ religionis exercitio in ea regione; tamen, quæ fuit illorum temeritas, poſt intellectam ex frequentibus reſcriptis voluntatem re-

giam, vltimis ejus literis apertiſſimè teſtatam, auſi ſunt dicere in os ejus, quum in Aquitania degeret, mandatum illud poſtremum, de quo ſuprà memoraui, non ſine ambagibus eſſe, neque ipſis liberum fuiſſe regiis juſſis obſequi. Actum erat prorsùs de religionis negotio, ac præclarum ſanctúmque Ludouici conſilium infectum remanebat; ni ſuadente ac vrgente IACOBO MARCA, qui ad Comitatum ea de cauſa venerat, Rex iter Benearnicum arripuiſſet anno M. DC. XX. licèt contra tendente Leſcunio, qui ſectæ ſuæ ruinam in eo poſitam eſſe intelligebat. Memoratur Luynij vox, qui tum præcipua apud Principem gratia vigebat; quum Iacobo dixit, quandoquidem ita ipſe ſuaderet, iturum Ludouicum in Benearnum; ſed euentum Iacobo hauddubiè imputandum iri, ſi res ſecùs quàm dicta ſit cadderet: quippe Principi cauta potiùs conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu placere. Pollicebatur enim Iacobus, cuncta aduenienti Ludouico ceſſura. Porrò heic ſe Petro obtulit occaſio ſtrenuè laborandi pro religione auita: cujus reſtituendæ modum, & arcana

consiliorum, in quibus omnis hæc ratio sita est, & Regi ipsi, & participibus secretorum ejus aperuit. Quo factum est, vt cùm anno M. DC. XXI. sapientissimus Princeps Consilium Palense in Parlamentum, more Francico, mutaret; memor operæ ingentis quam in fidei negotio posuerat Petrus, ejus merita rependit noua Præsidis dignitate, quam in eum gratis contulit, indultâ etiam prolixâ ætatis veniâ. Meminit ipse hujus rei in Libello Barcinone edito anno M. DC. XLVI. pro defensione libri De Concordia Sacerdotij & Imperij. Referam autem ipsa verba: *Sed vno auulso non defuit alter, qui rem Christianam promoueret, felicis memoriæ* IACOBVS *pater quondam meus: cujus laboribus, adjuncta quoque sollicitudine & industria mea, id effectum est, vt Edicti Regij pro restauranda per vniuersas Benarni parœcias religione, bonisque Ecclesiasticis restituendis lati executio, cauillationibus hæreticorum per longi temporis moras elusa, ab ipso gloriosissimæ & immortalis memoriæ Rege Ludouico XIII. perpetraretur.*

Hactenus res domi gestas placuit perstringere. Nunc major rerum mihi nas-

citur ordo; ex quo abductus à patria, & in Sacrum Consistorium euocatus, quod exeunte anno M. DC. XXXIX. contigit, quamplurimas proferendi ingenij illustres occasiones nactus est. quod qua ratione actum sit, paucis expediam. Fortè iis diebus Rex Ludouicus XIII. causâ exciderat in Sacro Consistorio. Existimabat ipse, injustè fuisse judicatum. Itaque de ea re conquestus apud Virum Superillustrem Petrum Seguierium Galliarum Cancellarium, ei coram Eminentissimo Cardinale Richelio præcepit vt duos viros eruditione ac pietate præstantes deligeret, in illud Consistorium admittendos: neque se curare, Parisienséſne forent, aut ex prouinciis, modò tanto muneri pares reperirentur. Tum temporis Marca, qui à Parlamento Palensi delegatus in Comitatu degebat, Cancellario innotuerat. Igitur Seguierius (fuit enim semper illi viro mira erga eruditos omnes ac literatos beneuolentia; vt non injuriâ Seculi nostri Mecænas dictus sit) Clarissimum Virum Petrum Puteanum, Bibliothecæ Regiæ Præfe-

ctum, in suas ædes euocat; orátque, vt pro ea quæ illi cum Marca erat amicitia, ei persuadeat rem ipsi honorificam, reip. vtilem, ac Principi gratam facturum, si seposito tantisper repetendæ patriæ desiderio, Lutetiæ cum dignitate vellet habitare: ceteros magnis ambitionibus expetere, vt in numerum Consistorianorum admittantur; ipsi illud in primis beatum contingere, quòd à Principe expeteretur. Recepit lubens Puteanus se facturum. Ad Marcam ergo specie visentis ingressus, destinata in longum jaciens, exquirit quod ei consilium esset post peracta negotia quorum causâ heic attinebatur; velítne reuisere patrios lares; an verò Lutetiæ commorari, vbi eminentes virtutes aliquo in pretio sunt? Ad quæ Marca modestè, vt assolet, respondit, si alicujus gratiâ statueret vitam degere Parisiis, id haudubiè facturum vt Puteani amicitia frueretur: sed præterquàm quòd nullum sibi in Vrbe negotium erat, nullæ occupationes, cupere se in patriam redire; vbi, procul Vrbis inlecebris, cum dignitate licebat viuere. Tum Puteanus, non vltrà differendum ratus,

rem ordine, vt ſeſe habebat, exponens; Neque tibi, inquit, deerit dignitas, neque occupationes. Velis tantummodò. Quid moror diutiùs? Marca ad Cancellarium deductus, & honorificè ab eo acceptus, ac paucis pòſt diebus apud Ruellum Cardinali Richelio monſtratus, demum Regi indicatus, mirabili vtriuſque approbatione in Sacrum Conſiſtorium adlectus eſt; adeo vt aſſeuerauerit Ludouicus, ſe, ſi Marca ſibi tunc in mentem veniſſet, Cancellarium fuiſſe liberaturum onere conquirendi hominem, quòd ſibi probè cognitus eſſet; *amicum* etiam *ſuum* eſſe Marcam dictitans. Inutile fuerit referre, quàm ſanctè jus ſuum cuique tribuerit, quandiu inter Conſiſtorianos ſedit. Id vnum adnotaſſe ſufficiat, omnium in ſe ora vultúſque conuertiſſe, dum quotidie in eo collegæ ejus deprehenderent admirabilem quandam ſapientiam, cum magna eruditione conjunctam. Creſcit enim (vt rectè ſcriptum eſt ab auctore dialogi de claris Oratoribus) cum amplitudine rerum vis ingenij: nec quiſquam claram & illuſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſam pa-

rem inuenit. Quæ porrò tam magnæ menti ſeſe offerre poterat cauſa in Parlamento Benearnenſi, quæ non infra magnitudinem ejus jaceret?

Anno M. DC. XL. Hiſtoriam Benearni, & circumjacentium populorum, antea ipſis quoque indigenis aut prorsùs incognitam, aut fabularum admixtione fœdè laceratam, ac deprauatam, Marca edidit ſummâ curâ & diligentiâ; ejúſque fidem probauit auctoritate veterum Hiſtoriarum & Geographiæ ſcriptorum, ac etiam actorum veterum ex variis archiuis & manuſcriptis codicibus deſcriptorum, quæ publici item juris facta ſunt. Dicata autem à Marca fuit Illuſtriſſimo Seguierio, velut æternum obſeruantiæ in eum ſuæ monumentum.

Sequens menſis Martius materiam præbuit nouis ſermonibus, ob editionem Libelli Parænetici ad Antiſtites Regni, de cauendo ſchiſmate, quod præ foribus adeſſe nuntiabat Optatus Gallus. Sub eo namque nomine latere voluit auctor; ſatis alioqui cognitus, ſi laruam illi detrahere liberet. Occaſionem turbandi ſumebat ex editione Voluminum de Libertatibus Eccleſiæ Gal-

licanæ, quæ anno ſuperiore prodierant curâ Clariſſ. Viri Petri Puteani; atque item ex rumore vulgi, diſſerentis eam Cardinali Richelio mentem eſſe, vt omiſſo Epiſcopo Romano, Patriarcha in Galliis conſtituatur. Aiebat præterea, magnum virum in partes tractum promiſſis ingentibus, qui ſcripto defenderet quæ pro ea cauſa Cardinalis facturus erat. neque dubitatur, quin Marcam intelligeret. Cùm inuidia hæc grauaret Cardinalem, eodémque telo Rex peti videretur, ad quem omnia Richelij conſilia referri omnes nouerant; Marcæ per Archiepiſcopum Burdegalenſem Regis nomine imperatur, vt aduersùs hunc Libellum ſcribat; ſed ea methodo, ne Libertates Eccleſiæ Gallicanæ, quas per latus non occultè petebat Optatus, aliquam paterentur injuriam; quinimò id ſedulò ageret, vt omnes intelligerent Libertates illas nihil detrahere de reuerentia quæ debetur Romanæ Sedi, quam præ cunctis ſemper nationibus Galli conſtantiſſimè retinuerunt. Suſcepit curam libens. Neque enim fas erat repugnare Principi, cui ſe cariſſimum eſſe ſciebat, præſertim juſta

imperanti; non Cardinali Richelio, cui omnia Regis consilia innitebantur, quíque Marcam plurimi hauddubiè faciebat. Itaque anno M. DC. XLI. editis Dissertationibus DE CONCORDIA SACERDOTII ET IMPERII, *siue* DE LIBERTATIBVS ECCLESIÆ GALLICANÆ, (hanc enim interpretationem apponi in limine efflagitauit Typographus, quòd ex eo librum existimaret vendibiliorem futurum) sic scriptionem suam temperauit, vt relicta discussione juris quod vtrique Potestati competit, ad solam facti inquisitionem, quæ fines veterum possessorum demonstrare posset, se contulerit; vt ipse præfatur in Admonitione ad Lectorem. Porrò quod spectat ad reuerentiam, quæ Sedi Romanæ debetur; tanta eam testimoniorum ex antiquitate petitorum nube asseruit, ac tam disertè, vt fas sit existimare, neminem vnquam, non dicam Gallum, sed nec Hispanum etiam, aut Italum, qui modò intra limites æqui constiterit, auctoritatem Romani Pontificis in altiori fastigio conlocasse. Offendit tamen (quis crederet) hic Liber Romana ingenia, nullam aliam

ob cauſam, vt Mecænas exiſtimabat, quàm quòd in fronte operis admoneret heic agi de Libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ. Vnde Romanis (*quorum aures teneritudine quadam plus trahuntur*; vt ait Auxiliaris Præfectus, apud antiquum ſcriptorem vitæ ſancti Hilarij Epiſcopi Arelatenſis) promptum fuit ſibi perſuadere, illum Libertati Eccleſiaſticæ aduerſari, qui de Libertatibus Eccleſiæ Gallicanæ (proh nefas!) agebat ex profeſſo.

Ea tempeſtate, v. videlicet Kalend. Ianuarij anni ſequentis, Rex Ludouicus XIII. ad Epiſcopatum Conſoranorum, cui tunc ob paralyſim renuntiauerat Bruno Ruada eorum Epiſcopus, Marcam animo lubentiſſimo Nominauit, ac gaudenti. Fas enim ſit audita loqui. Sanè credi vix poteſt, quantum ea res placuerit omnibus iis quibus aliqua honeſti cura erat. Nuncius certè Apoſtolicus, qui tum Pariſiis degebat, Hieronymus nomine, viri laudes inſigni elogio proſecutus eſt in epiſtola ab eo ſcripta Kal. Iulij anni M. DC. XLIII. ad Eminentiſſimum Cardinalem Antonium Barberinum, Vrbani VIII. Summi

Pontificis fratris filium; qua eum vltro flagrantiſſimè rogauit, vt ſuffragatione ſua apud Pontificem juuaret Marcam, dignum hauddubiè, vt ſcribit, qui Conſoranenſi Eccleſiæ præficiatur. Cardinalis verò ille, vbi ſemel ei Marca innotuit, ſic eum in ſuam recepit amicitiam, ſic negotia ejus in diuerſis occaſionibus procurauit, etiam antè quàm rogaretur, vt Marcæ prorsùs perſuaſum fuerit neminem diligentiùs aut flagrantiùs amari ab illo Cardinale. Ipſe verò fratris ejus, Eminentiſſimi CARDINALIS FRANCISCI BARBERINI, cujus quoque dein ſingularem beneuolentiam & humanitatem expertus eſt in omnibus ſuis negotiis, auctoritatem & auxilium implorauit; vt approbato Principis de ſe judicio, Conſoranenſis Eccleſia vtilem deinceps habere poſſet Epiſcopum. Reſpondit is humaniſſimè, ſuo more, operam Marcæ ſuam non defuturam apud Pontificem: ſed quædam in Libro de Concordia Sacerdotij & Imperij ſcripta eſſe, quæ molliri oporteat, vt delicatis quorundam ingeniis ſatisfiat: id verò ſi ſemel præſtitum ſit, ſperari poſſe vt quamprimùm Marca

voti compos euadat. Interim à Pontifice delegatur Epiſcopo Marinoneo, Lucæ Holſtenio, atque aliis quibuſdam miniſterium, vt Librum illum ſeriò perlegant, adnoténtque ſi quid contra debitam Romanæ Sedi reuerentiam exciderit auctori. Et Holſtenius quidem quamplurima in eo contineri retulit, quæ explicatione indigerent; quædam etiam eſſe quæ Romana jura violent, ſed in occulto. tanto quippe ac tam ſingulari artificio librum hunc eſſe perfectum, vt diſtingui vix poſſit, quæ pars ejus Eccleſiæ Romanæ faueat, qúæue noceat. At Marinoneus, vir apud Italos ſingularis eruditionis famâ celebris, ſcripto prompſit ſententiam, pro Marca honorificam, & Romanis haud ſpernendam. Aſſeuerauit enim, nihil in eo opere contineri, quod notâ inurendum ſit, neque permittendum eſſe Librorum Cenſoribus vt in illud ſæuiant; quinimò tam doctè, ac eruditè, nouáque methodo, auctoritatem Romani Pontificis per Gallias & ceteras Occidentis & Orientis prouincias illic aſſeri, vt vel ob hoc ipſum auctori ejus deberi exiſtimet majus aliquod

præmium, quàm sit Conſoranenſis Epiſcopatus : grates quin etiam agendas. Scilicet tanta eſt vis veritatis, vt etiam ab ijs maximè colatur, quos ei maximè aduerſari velis. Manſit tamen occultatum hoc clariſſimi & eruditiſſimi viri teſtimonium de Mecænatis mei Diſſertationibus : tantáque cautione prouiſum eſt ne vulgaretur, vt nulla Marcæ induſtria, nulla ars efficere potuerit, vt exemplum ejus in Galliam mitteretur. Ceterùm poſt relationem à delegatis factam coram Summo Pontifice, Cardinalis Barberinus Marcæ ſignificauit, cupere ſe vt ſententiam ſuam de cura Principum in rebus Eccleſiaſticis liquidò promeret ; eóſque legibus Eccleſiæ ſubjectos eſſe in iis rebus, non verò præeſſe, doceret. Quod ille, vt erat minimè contumax, abundè effecerat : ſed quæ tum temporis accidit Vrbani Pontificis mors luctuoſa, nouam morarum ſeriem introduxit.

Meliore tamen fato, quanquam eadem prorsùs diligentia, ſub ſucceſſore ejus Innocentio X. rebus Marcæ proſpectum eſt ; adnitente in primis Cardinale Bichio, viro ſapientiſſimo :

qui in Sacro Consistorio quod iv. Idus Decemb. anni m.dc.xliv. habitum est coram Summo Pontifice, & tanti viri virtutes ingentibus laudibus est prosecutus, & vt Episcopatus Consoranorum in eum conferretur, maxima contentione egit. Verùm intercedente Assessore Sancti Officij, (sic vocant tribunal Inquisitionis) qui in memoriam Pontificis & Cardinalium importunè reuocauit querelas aduersùs Librum de Concordia Sacerdotij & Imperij olim excitatas, magnásque & iustas de eo conquerendi causas esse affirmabat; Innocentius, naturâ cunctator, & qui per imprudentiam nihil eorum prætermitti volebat quę ad dignitatem & auctoritatem Sedis Apostolicę pertinere existimabat, librum hunc examinandum de integro commisit Cardinalibus Barberino, Spadæ, Pancirolo, & Rapaciolo: ad quos ea de causa extant aliquot Illustrissimi Mecænatis epistolæ, quibus eos orat vt finis tandem aliquis imponatur his rebus. Relatio porrò negotij demandata est Cardinali Barberino: qui eo ipso, vt ita dixerim, momento, quo de eo acturus erat in Congregatio-

ne Cardinalium delegatorum, in Galliam ſe contulit, vbi aliquandiu manſit. Ea nimirum ſunt fata hominum, Doctiſſime SORBERI: rectéque meâ ſententiâ, neque tu, opinor, diſcrepabis, adnotatum eſt, virtutes jacere, quantumvis eminentes, niſi fortuna adjuuet, quæ è diuerſo in pleriſque locum ſupplet virtutum.

Atenim quia noua iſthæc Pontificia delegatio negotium deinceps protractura erat in longum tempus; Marca præuertendum ratus, & vt omnem ſcrupulum ex animis judicum delegatorum euelleret, LIBELLVM Barcinone edidit anno M. DC. XLVI. XIV. Kalendas Aprilis: *quo editionis Librorum de Concordia Sacerdotij & Imperij conſilium exponit, Opus Apoſtolicæ Sedis cenſuræ ſubmittit, & Reges Canonum Cuſtodes, non verò Auctores, eſſe docet.* Hic eſt enim Libelli hujus titulus; quem integrum heic adſcribere placuit. Eum porrò A. D. VII. Kal. inſequentis menſis Octobris, Romam ad Innocentium miſit, cum elegantiſſima epiſtola; ex qua fragmentum hoc in tui gratiam decerpere non pigebit: *Editus ex mandato regio à me, tunc Curiæ*

Parlamenti Præside, Dissertationum de Concordia Sacerdotij & Imperij Tomus Primus, ac si minùs Ecclesiasticæ libertati faueret, petitionem meam huc vsque retardauit. Fateor eo in Libro Principis partes pro muneris mei ratione fouisse, Præsidémque potiùs impleuisse, quàm Episcopum. Enimuerò illud asserere fas est, eo in opere me, licèt nondum Sacerdotem, tamen pro Sacerdotali gessisse, vt loquar cum Sidonio; & regulas quamplurimas, quæ in Galliarum tribunalibus calent, Sedi Apostolicæ contumeliosas, contrariis definitionibus profligasse. Et paulò pòst: *Et ne Libri publicati inuidia desideriis meis obesset, Libello altero Barcinone edito, quem huic chartæ adjunxi, hallucinationes meas deprecatus sum; Opus censuræ Beatitudinis Vestræ submisi; quam prona mente amplexurum voueo, & assertorem vindicémque libertatis Ecclesiasticæ futurum.* Quod autem Libelli hujus fatum fuerit, malo discas ex epistola Optimi Mecænatis ad Cardinalem Pancirolum scripta, cujus ea sunt verba: *Tandem ex præscripto grauium virorum, Libello publicato, offensiones quæ ex prioris Libri editione, vnde dilationis occasio, contractæ erant, delere curaui.*

Hunc

Hunc Libellum ab Eminentia tua lectum, atque recensitum, & Beatitudini Innocentij X. Pontificis Maximi oblatum, cum approbationis suæ suffragio, docuerunt me amicorum literæ quantúmque eo nomine tibi deberem. Nunc restat, vt in delegatorum Eminentissimorum Cardinalium Cœtu, Libello comprehensa sententiæ meæ professio expendatur; vt eorum relatione Sanctissimus Pater de meo in Ecclesiasticam Libertatem studio certior factus, Episcopatus petiti gratiam mihi faciat. Sed nouas in diem necti moras in habenda Congregatione, non sine graui animi sensu nuper accepi. Indixerat diem Eminentissimus Cardinalis Spada. Intercessit Reuerendissimus Assessor Sancti Officij, caussatus absentiam Eminentissimi Cardinalis Barberini, vnius ex judicibus delegatis: de qua monendus esset Summus Pontifex, vt absentis loco alium fortè pro suo arbitrio substitueret. Non conqueror de dubio moto, sed de mora quæ inde sequitur.

Rectè quidem Marca metuebat tarditatem Romanorum, morámque rerum; sed eò magis, quòd sciret Legatum Philippi IV. Regis Hispaniarum eò secreta molitione tendere, ne digni-

tas Epiſcopalis ei adderetur, cujus nimia jam auctoritas erat apud Catalanos, gentem religioſiſſimam, quæque nominis Epiſcopalis mirum in modum cultrix eſt. Annus tamen M. DC. XLVII. finem negotio Eccleſiæ Conſoranenſis attulit: cui tandem aliquando Marca præfectus eſt Idibus Ianuarij, quarto demum anno poſtquàm ab immortalis memoriæ Ludouico XIII. ei Cathedra iſthæc deſtinata fuerat. Supererat ordinatio: quæ antè fieri non poterat, quàm Marca ad Preſbyteri honorem perueniſſet. Clericus quippe factus à Ioanne Epiſcopo Laſcurrenſi anno M. DC. VIII. XVI. Kalend. Octobris, non vltra progreſſus erat. Itaque anno M. DC. XLVIII. IV. Nonas Aprilis, Preſbyter ab Illuſtriſſimo Epiſcopo Babylonico Bernardo à Sancta Thereſia conſecratur apud Barcinonem: in qua vrbe ordinatum quoque Preſbyterum fuiſſe, licèt reſiſtentem, ſanctum Paulinum Nolanum dein Epiſcopum, notius eſt quàm vt Marcam latere poſſet. Quam ob rem, inter ordinationis ſolennia, ejus opem & auxilium implorauit pro recta Eccleſiæ ſibi commiſſæ admini-

ſtratione; vt me ex eo memini ſæpe audiuiſſe; & paucis ante obitum diebus, cùm à me admonitus eſſet in ea tempora incidere feſtum diem illius ſancti, rogauit preſbyterum qui eum in hoc morbo viſere ſolebat, vt eo die ſui meminiſſet in Miſſæ ſacrificio, commemorans tempus ordinationis ſuæ apud Barcinonem peractæ. Sed ne vel tantillum de mea fide dubites, mi Sorberi, dabo tibi teſtem omni exceptione majorem, ipſum, inquam, Mecænatem, qui de ſe ſic alicubi ſcriptum reliquit: *Sanctiſsimi & nobiliſsimi illius viri*, (Paulini) *qui natione Aquitanus erat, mihi quoque Aquitano memoria obuerſabatur, quando Barcinone conſiſtens, ejus opem flagitando, ad Presbyteratum ſponte ſum prouectus anno* M. DC. XLVIII. Dein A. D. XIX. Kalendarum Nouembrium ejuſdem anni Barcinone digreſſus, Narbonem petiit. Illic ab Archiepiſcopo Narbonenſi, Claudio Rebeo, Conſoranorum Epiſcopus eſt ordinatus in Cathedrali Eccleſia Sanctorum Iuſti & Paſtoris; præſentibus, & Archiepiſcopo aſſiſtentibus, Clemente Bonzio Epiſcopo Biterrenſi, & Nicolao Pauillone Alecten-

ſi item Epiſcopo, Suffraganeis Eccleſiæ Narbonenſis. Hi nimirum ſunt Pontifices, Sorberi, à quibus paulò pòſt, nempe XIII. Kalend. Ianuarij, in eadem Eccleſia Narbonenſi conſecratus eſt Vir Illuſtriſſimus ac ſapientiſſimus, tibíque, Vir Clariſſime, ac mihi (quamuis enim audacia ſit in verbo, dicetur tamen) amiciſſimus, FRANCISCVS BOSQVETVS LODOVENSIS EPISCOPVS, qui, nunc ECCLESIÆ MONSPELIENSI feliciter præeſt; vir Mecænati meo ab adoleſcentia ſine fuco & fallaciis amicus cum quo adeo conjunctè vixit, vt ad extremam ætatem amicitia eorum creuerit, permanſerítque vſque ad extremum vitæ diem. Neque aliam amicitiæ hujus cauſam fuiſſe crediderim, quàm eam quam adfert Cicero in Oratione pro A. Cluentio: *Iam hoc ferè ſcitis omnes*, inquit, *quantam vim habeat, ad conjungendas amicitias ſtudiorum ac naturæ ſimilitudo.* Eſt enim ille, vt ſcis, eruditiſſimus, & humaniſſimus. Sed de tanti viri virtutibus diſſerere, neque hujus loci eſt, & multi retulere: vnum addiderim; nihil eſſe tam excelſum, quod illæ non mereantur. Haud inutile por-

rò fuit hæc eo loci obſeruare : quandoquidem & ipſi Narbonenſes (vt me audiuiſſe memini , quum in ea ciuitate eſſem anno M.DC. LIX.)cum aliqua lætitiæ voluptate memorant, illuſtre hoc amicorum par in eadem Eccleſia, paucos intra menſes, eodem anno, & ab iiſdem Epiſcopis, Epiſcopos fuiſſe conſecratos. Haud porrò illud omittendum hoc loci; Innocentium Pontificem, cui malitia quorundam hominum Marcæ virtutibus inuidentium perſuaſerat eum ſic auerſo à Romana Sede animo eſſe , vt nullâ Pontificum beneuolentiâ , nullâque gratiâ ad ejus auctoritatem extollendam trahi vnquam poſſe videretur, ad tentandum eum quadam opportuniſſima occaſione vſum eſſe paulò pòſt quàm in Cathedra Conſoranorum conlocauerat. Mota erat temporibus illis grauis quæſtio, de duplici capite in Eccleſia ; pleriſque vnicum tantùm caput, videlicet B. Petrum, in ea conſtituentibus; quibuſdam verò cenſentibus Paulum quoque Eccleſiæ caput cum Petro fuiſſe. Cùm hæc qüęſtio diſtraheret in partes ingenia hominum eruditorum, atque inte-

rim dignitas Romanę Sedis tentari videretur; Innocentius, qui apprimè nouerat Marcam in primis Ecclesiasticę antiquitatis peritum esse, ratus pręterea euenisse occasionem qua ejus animum erga Sedem Romanam experiretur, aperire sententiam jubet. Ille nihil cunctatus, *Exercitationem* Barcinone v. Kalendas Iunij anno M. DC. XLVII. scripsit *de singulari Primatu Petri*, quę nondum edita est: quam Innocentio, ad quem statim missa est, valde placuisse ex eo intellectum est, quòd eam publicè legi jussit, ac singularem quandam de Marcæ in Sedem Romanam propensione accepit opinionem. Ceterùm hæc quæ suprà dicta sunt, quamquam plures per annos gesta, conjunxi; ne, si secùs actum fuisset, series narrationis interrumperetur. Nunc ad temporum ordinem redeo.

Initio anni M. DC. XLII. Marca domestico vulnere, & eo graui, ictus, Iacobum patrem amisit, fato interceptum apud Benearnos, quum ipse Lutetiæ commoraretur. quæ absentia hauddubiè animum ejus valde afflixit. Neque tamen casum illum, vt plerique solent,

per lamenta ac mœrorem muliebriter tulit : ſed , poſt juſta paterno funeri perſoluta , reuolutus ad ſtudia , & ad negotiorum tractationem , haudquaquam ſibi otium lugendi reſeruauit. Ea quippe tempeſtate , inuentam à ſe in Bibliotheca Regia Vigilij Romani Pontificis Epiſtolam Decretalem pro Confirmatione Quintæ Synodi Oecumenicæ , quæ CP. habita eſt , hactenus ineditam , & omnibus doctis incognitam , publici juris fecit ; addita etiam elegantiſſima Diſſertatione , qua Vigilij inſtitutum in perplexa Trium Capitulorum diſputatione aſſeruit ; vt ipſe loquitur. Edidit quoque ad calcem hujus Diſſertationis , epiſtolam Eutychij ad Vigilium , itémque aliam Vigilij ad Eutychium ; vtramque Græcè , cùm Latinè tantùm extarent ; necnon etiam Anathematiſmos XIV. editos ab eadem Synodo , qui Latinè tantùm habebantur excuſi , Græcâ linguâ euulgauit ex eodem codice Regio. Quid verò de hac editione poſtea ipſe ſenſerit , accipe ex Libello ejus Barcinone edito anno M. DC. XLVI. cujus ſuprà mentionem feci : *Sanè explicari non poteſt , quantum*

hujus Epiſtolæ publicatio profuerit ad firmandam Apoſtolicæ Sedis auctoritatem erga Concilia Generalia; quæ apud Gallicanos Academiarum Magiſtros, majorum ſuorum decretis inhærentes, valde nutabat. Porrò Diſſertatio hæc edita tum fuit in ingentibus illis Conciliorum Tomis, qui è Typographia Regia prodierunt: in quos etiam conjecta eſt altera Marcæ Diſſertatio, *De Primatu Lugdunenſi & ceteris Primatibus*, cum Notis ad Canones aliquot Concilij Claromontani ſub Vrbano II. celebrati. Hanc vltimam Diſſertationem, longè auctiorem edere rurſum inſtituerat, ſi diutiùs in vita fuiſſet. Nihil tamen vnquam addidit, aliis occupationibus præpeditus.

Tum temporis Catalonia, nobilis Hiſpaniarum prouincia, libertatis amore, & odio aduersùs dominantes, à quibus atrocia ſe perferre querebatur acriùs quàm vt nulla juſta conquerendi cauſa eſſet, in fidem ſe ac clientelam Chriſtianiſſimi Regis contulerat, miſſo ob eam rem ad Ludouicum XIII. nobiliſſimo ac ſapientiſſimo viro Iosepho Margarito: quem in villa, cui Vallis-Spinoſæ nomen eſt, reſidentem

propè Taraconem, ac nihil minùs cogitantem quàm vt consensu gentis in bellum traheretur, Catalani ex decreto omnium ordinum prouinciæ sibi ducem ob nobilitatem ejus & virtutem præposuerant; vi etiam acturos minitantes, si cunctaretur. Neque nobilitas diutiùs demonstranda est. Quippe antiquum in Citeriore Hispania Margaritorum genus, fœcundum illustrium virorum. Itaque gratiis sibi à Rege actis, filiisque duobus apud eum obsidibus vltro relictis, in Cataloniam remeans, Gubernatoris etiam prouinciæ dignitate postea auctus, & Hispanis ostendit quantum belli artibus valeret, & fidem suam Regibus nostris multoties approbauit clarissimis argumentis. Sed præterea opus hauddubiè erat prudenti Visitatore; (summi id magistratus nomen est, splendidæ in primis administrationis) qui prouinciales judices egredi terminos fori prohiberet, audentes pœnis coërceret, ac, si id è re publica esse existimaret, loco moueret; prouinciámque inquietam recenter ad nos versam, legúmq; municipalium amantissimam, consilio magis quàm vi in officio conti-

neret, imperióque Francico parêre aſ-ſuefaceret. Igitur Marcam deligi placuit, virum, in quo multa ciuilis prudentia, ſingularis in omnes comitas, ac facilitas penè incredibilis inerant, cum ſeueritate & grauitate conjunctæ, præter admirabilem rerum diuinarum humanarúmque intelligentiam. Acta hæc anno M. DC. XLIV. quo ipſe Barcinonem peruenit A. D. VII. Kalend. Maij. Et Marcæ quidem, præter auctoritatem ab Hiſpanis olim Viſitatori generali Cataloniæ tribui ſuetam, conceſſa eſt etiam à Ludouico Rege in milites & copiarum ductores juriſdictio, & mandata ærarij cura. Quòd ſi libuiſſet commodis propriis vtilitatíque ſeruire, rémque familiarem augere ex pecunia publica, nihil facilius. Nam & prouincia diues, & parata peccantibus; & Princeps ad retinendam Cataloniam, & ad propagandos imperij fines tum maximè intentus, eam illuc pecuniam mittebat, quæ perpetuos ſumptus ſuppeditaret, nec ſolùm neceſſarios, ſed etiam liberales; & præfecti ærario in omnem auiditatem proni, quantalibet facilitate redempturi erant mutuam

diſſimulationem mali. Sed horum neutro corruptus eſt. Quinimò cùm intelligeret neminem adeo abſtinentem & integrum in hoc munere eſſe, quin ſuſpicionibus auaritiæ pateat, nollétque ſibi in poſterum imputari poſſe quòd Cataloniam auarè habuiſſet, curam hanc à ſe remoueri enixè efflagitauit. neque tamen ſtatim obtinuit. Verùm cùm nihil ex ea petitione remitteret, pertinacitérque in dies regiam majeſtatem vrgeret, vt adminiſtrationem illam in alium transferret, tandem impetrauit. Itaque liber & ſolutus ab hac cura, poſthac totus ad bene gerendam rempublicam intentus, primùm omnes Catalanos blandè complecti, deinde ſingulos comiter appellare, poſtremò linguam eorum & mores addiſcere; quò ſic inſtructus, faciliùs dein in eorum ſe amicitiam inſinuaret, auctoritatémque ſibi apud ipſos conciliaret. Neque profectò ſpes eum ſua fruſtrata eſt. Nam hinc factum, vt ei omnes Catalani, ſuperba alioquin & glorioſa gens, & aduersùs poteſtatem contumax, honores, quos poſſent, publicè haberent, felicéſque ſe eſſe exiſtimarent quòd tam

boni viri familiaritate vterentur. Quippe sic se Barcinone gerebat in priuatis congressibus, vt depositâ potestatis personâ, communis infimis, par principibus videretur, comitate & alloquiis officia prouocans singulorum. In negotiis verò publicis, seueritatis semper & auctoritatis retinens, sæpius tamen parcendo, quàm puniendo, vim imperij solidauit: dato per prouinciam documento, Francorum dominationem haud procul à libertate abesse; sed istius modum placere. His artibus prouinciam difficilem & inquietam, annonæ, vini, & olei fœcundam, inimicitiis & licentia discordem ac mobilem, rerúmque nouarum auidam, septem per annos in officio continuit, & Regi firmauit aduersùs Hispanorum artes & conatus.

Tanta autem dignatio ejus erat, vt quum anno M. DC. XLVII. apud Barcinonem atroci morbo laboraret, certatim omnes ad templa, quæ propter hunc morbum noctu & interdiu cunctis patebant, concurrerent, cœlestem pro eo opem imploraturi; & Serenissimus Princeps Condævs, qui tum Cataloniam vice Regis obtinebat, ad

visendum eum è castris, quamuis procul dissitis, in vrbem veniret; cùm antea de valetudine ejus sollicitus, crebrò per nuntios inuisisset. quo nihil honorificentius Marcæ contingere poterat. Sed ea erat Barcinonensium pietas, & caritas in Marcam, vt ambitu vrbis coërceri non posset. Atque adeo ex ea egressi quamplures, ad TEMPLVM MONSERRATENSE, inclytum per indigenas aduenásque, vetusta fama ac præcipuo cultu Beatissimæ Mariæ Virginis celebre, quod xxx. M. P. hoc est, iter vnius diei, abest ab vrbe Barcinonensi, pedibus accesserunt, vota pro incolumitate ejus nuncupaturi. Publicè quin etiam ciuitas vniuersa votum fecit: ac Consulum curâ factum est, vt duodecim Capucini, quo hominum genere nescio an aliquid sit aut melius aut sanctius, nudis pedibus, sandaliis etiam depositis, nomine ciuitatis ad Montem-serratum proficiscerentur; additis duodecim puellis, quæ vestibus albis vsque ad talos demissis indutæ, ac crinibus fluxis, nudis quoque prorsùs pedibus in illa ætatis teneritate iter illud confecerunt, vt votum ciuitatis ad illam ip-

ſam ædem perſoluerent. Et ne ſoli Barcinonenſes eum diligere viderentur; preces quoque ad Deum publicè per totam prouinciam pro eadem cauſa vltro fundebantur à populis aliarum vrbium ac pagorum Cataloniæ, Barcinonenſis ciuitatis exemplum ſecutis. neque enim quiſquam jubebat. Certè in vniuerſum æſtimanti, affirmare licet neminem vnquam aduenam apud Catalanos tam flagranti deſiderio fuiſſe celebratum. Marca verò, qui ſe tot religioſiſſimorum hominum votis à morte reuocatum eſſe judicabat, grates Deo pro reſtituta quondam valetudine acturus, & ne inſalutatâ Beatiſſimâ Virgine Cataloniam relinqueret, ad Montemſerratum & ipſe peruenit anno M.DC.LI. Diſſertationémque illic IV. Idus Aprilis elucubrauit *de origine ac progreſſu cultûs B. Mariæ Virginis in Monteſerrato*: quæ manu ejus ſcripta, ac nondum edita, in archiuo monaſterij poſita eſt. En tibi, Vir Clariſſime, fragmentum ex epiſtola Illuſtriſſimi Mecænatis, quæ id teſtatur, data ad Clariſſimum Virum Petrum Valerum Diazium Iuriſconſultum Hiſpanum, nunc Rationum in regno Nea-

politano Presidem, qui tum apud Brefconem haud procul Agatha captus detinebatur jure belli: *Nunc superest, Vir Clarissime, vt quam à me literis tuis exigis, reddam de Ioannis Guarini olim Montisserrati cultoris ætate sententiam meam: quæ sic temperata est intra limites veri & falsi, vt hoc repudiato, illud asserat. Ea de re Dissertationem peculiarem illo in monasterio olim scripsi, post veteres illius chartas accuratè discussas, cùm anno* M. DC. LI. *illic deprecationis causà consisterem: quæ Dissertatio, mea manu exarata, reposita est in archiuis ejusdem domus à pio viro Batlle tunc Conuentûs Abbate.* Ceterùm, cùm ea Dissertatio fato quodam deperdita esset, de quo apud Marcam conquestus est R. P. Franciscus Crespus Bagiarum Abbas & sanctæ Theologiæ Professor Regius in Academia Ilerdensi, qui tum Historiam monasterij Monserratensis scribebat, ejus exemplum ad hunc Abbatem missum est, quum Perpiniani ageremus. Marca verò sic ad eum rescripsit, præfatus aliqua, in initio epistolæ, de cultu qui debetur Beatissimæ Virgini: *Sed præsentem quam supplicibus votis ad ædem Montisserrati conceptis opem*

præstare solet, ego duobus, iisque grauissimis morbis, cùm Barcinone degerem, ferè confectus, experimento didici, ejus patrocinio velut ex ipsis mortis faucibus ereptus. Quare gratias hujus beneficij publicas acturus, superatis montis jugis, ad sacram ædem vetustæ illius imaginis custodem cùm accessissem, vice tabulæ à naufragis appendi solitæ, & montis descriptionem, & conscriptam de oratorij atque imaginis vetustate lucubrationem dicaui: quæ in archiuis domus tunc recondita, cùm hodie non extet, ejus exemplum ad te transmitto. Tum paucis agit de antiquitate loci; admonétque Crespum, ne in ea historia scribenda, falsis, vt Hispani solent, testimoniis vtatur; *quæ Gallis*, inquit, *fabularum istiusmodi detegendarum peritissimis, ludibrium debent, & reliquæ narrationi, licèt alioqui veræ, auctoritatem demunt.* Ceterùm narrationem rerum à Marca in Taraconensi Hispania gestarum, quæ commentarium integrum postularet, majori operi reseruo. Interim his fruere.

Anno M. DC. LI. quum pestilentia Barcinonem inuasisset, Marca mense Martio se contulit in Monasterium sancti Hieronymi Murtensis, quò singulis

æstatibus

æſtatibus ſecedere conſueuerat: ibíque aliquandiu commoratus, dein ad Granollerium accedens, & ad Oſtalricum, demum iter Galliarum ingreſſus eſt menſe Iulio. Haud ſanè aliàs triſtior fuit Barcino: ac diem abitionis ejus ſic vniuerſa ciuitas proſecuta eſt, vt lacrymis deſiderij futuri dolorem indicaret. Celebratur adhuc eorum vaticinatio, qui longam malorum ſeriem prouinciæ imminere prædixerunt, quandoquidem eam Marca deſerebat. Neque tamen omnem ejus curam abjecit. Nam Margarito, quem ex vrbe ad alteram fluminis Beſoſſi ripam, Moncadam inter & Gruam, x. M. P. à Barcinone diſtantem euocauerat prid. Idus Iulij, Catalanorum ſalutem & negotia commendauit: profusíſque vtrinque lacrymis, tanquam non ampliùs viſuri, diſceſſere, Margaritus ad tuendam vrbem, quam paulò pòſt Hiſpanorum copiæ obſederunt, Marca verò in Galliam. Fuit ſanè ſemper magna inter eos amicitia; ac tanta conſpiratio conſenſúſque virtutum, vt Marca plurimi faceret Margaritum, eúmque valde amaret; hic verò Marcam in primis coleret & obſerua-

ret, ac velut alterum parentem diligeret. Catalanos porrò omnes, à quibus se plurimùm amari Marca nosset, ipse quoque peculiari quodam semper amore prosecutus est; vt omnibus notum est qui Marcam nouerant, & ab eo scriptum est in quadam epistola data ad Eminentissimum Virum IACOBVM CARDINALEM CORRADVM, cui perpetua & constans cum Marca fuit amicitia, & præcipua in eum inclinatio. Ac postquàm in Galliam remeauerat, lætabatur supra modum quum occasiones nanciscebatur ad gratificandum hominibus illius gentis. id quod non raro accidit. Ceterùm peragrata Catalonia, & Gallia Narbonensi, ad Consoranos tandem perueniens, qui in Pyrenæis Aquitanicis siti sunt, eorum ciuitatem solenni pompa ingressus est III. Non. Augusti: quamquam animus ejus modicis contentus, & inanium contemptor, facilè transmissurus erat hunc triumphalem apparatum, nisi id Consorani efflagitassent non mediocri studio, quò suam in eum obseruantiam publicè testarentur.

Vndecimo dein Kalendas Septem-

bris, KAROLVS DE MONTCHAL ARCHIEPISCOPVS TOLOSANVS, vir ſanè pius & doctus, exceſſit è vita apud Carcaſſonem, vbi tum conuentus Galliæ Narbonenſis habebatur; cujus corpus initio menſis ſequentis Toloſam delatum, ſupremo officio mandatum eſt in Eccleſia Cathedrali. Inter Epiſcopos verò qui funus curarunt, adfuit & Marca; cui vetus cum Karolo fuerat familiaritas ob ſimilitudinem morum, & quia eruditionis fama conglutinat amicitias inſignium virorum. Memoria teneo, adſtantium oculos in Marcam, quem mihi tum primùm videre contigit, præcipuè fuiſſe conjectos; comitante jam fama, Archiepiſcopatum Toloſanum ei deſtinari. Neque reticebo, tam magnum virum Karolo viſum fuiſſe Marcam, vt cupiuerit imaginem ejus in tabella depictam habere, quò eam in bibliotheca ſua, quæ magna & locuples erat, conlocaret inter illuſtrium virorum imagines, quibus illa erat ornata. Ceterùm ipſe Toloſâ paulò pòſt digrediens, Regem adiit, vt juramentum fidelitatis, quod vocant, pro Epiſcopatu Conſoranenſi præſtaret

præſens præſenti ex antiquo & recepto apud Gallos more, niſi Princeps remittat. Præſtitit autem VII. Kal. Febru. anni M. DC. LII.

Actum dehinc de Archiepiſcopatu Toloſano: quem cùm plures Epiſcopi cuperent, peteréntque, Marca, licèt Regis animum nulla prece tentaſſet, ad eum Nominatus eſt VI. Kalend. Iunij. Sed operæ pretium eſt, mi Sorberi, fragmentum ex ea epiſtola heic tibi exhibere, quamquam alij jam retulere, quæ à ſapientiſſimo viro ea de cauſa ad Innocentium X. Pontificem Romanum ſcripta eſt; vt deinde meliùs intelligere poſſis præclaram obſeruationem cujúſdam ſcriptoris, quæ nondum tamen prodiit. *Non me latet*, inquit, *quantopere huic oneri ferendo vires meæ ſint impares: quarum tenuitatis apprimè conſcius, ne dignitatem illam exambirem, planè ſum deterritus. Attamen tanti Principis de me judicium fecit, ne illam nec petenti oblatam detrectarem: ex mero debiti obſequij officio diuinæ opitulationis certiſſima præſidia expectans, ſi Sanctitatis veſtræ, quæ Chriſti Domini vices gerit in terris, conſenſus accedat, & auctoritas, quæ à priori*

Ecclesia exsoluere, & alteri præponere, Sedis Apostolicæ priuilegio sola potest. Ego sanè polliceri nolim, immensis & insolitis Ecclesiam Tolosanam vtilitatibus ex mea translatione auctam iri: sed industriæ qualiscunque meæ probandæ latiorem campum in ejus regimine apertum iri, quàm in Ecclesiæ Consoranensis angustis finibus, inficiari non debeo. O me felicem, quando veteris illius atque sanctissimi Sacerdotis Exuperij exemplo, (qui ex Præsidatu in Hispaniis acto Cathedram illam suscipiens, eam deinde rexit juxta pium atque prudens Innocentij primi ad ejus consulta responsum) licebit per Innocentij X. decretum, post gestos Magistratus Regios in Gallia & Hispania, Episcopatus quoque curis functo mihi, Tolosanæ Sedis administrationem capessere. Sciebat sanè vir eruditissimus diuersum ab Exuperio Episcopo Tolosano fuisse Exuperium illum, qui Præsidatum in Hispaniis egit. quis enim ignorat? Verùm cùm argumentum esset accommodatissimum ad rem quam tractabat, sciretque præterea Principum aures ita esse formatas, vt nihil nisi jocundum lætúmque accipere velint, vim aliquam inferre veritati non abnuit, vt Pontificem alioqui

difficilem ac morosum, sibi fauentem ac propitium habere posset. Quod ideo retuli, vt eatur obuiam scrupulosæ cujusdam scriptoris diligentiæ, qui in aduersariis suis adnotauit lapsum heic esse Marcam : de quo admonitus à me vir optimus paucis ante obitum mensibus, risit hominis supinitatem, qui non animaduerteret cujusmodi argumẽtum in ea epistola tractaretur. Neque enim historia scribebatur. Non displicet profectò hominibus eruditis, quòd oratores veri limites nonnunquam excedunt in compositione verborum, vt auditorum aures aliqua voluptate permulceant, & alliciant.

Sed illud incommodum in primis Marcæ accidit, quòd inter tumultus domesticos ad Archiepiscopatum Tolosanum Nominatus, rursum moram rerum experiri necesse habuit, variis de causis; ac inter alias, quòd Iansenismi apud Innocentium accusatus cùm fuisset à maleuolo quodam, cujus nomen edere nunc non libet, purgationis occasio expectanda fuit. Nam originem & causas morarum, & qui earum auctores fuerint, alio in tempore memorabo,

poſtquàm locus non erit inuidiæ, neque periculum ex veritate; quæ, vt ait Poëta Comicus Afer, plerunque odium parit. Quòd niſi Pontifex Conſtitutionem ſuam aduersùs doctrinam Ianſenij tum temporis edidiſſet, futurum erat vt Marca ſententiam Romanorum expectaret vltra biennium. Bene igitur habet, quòd tandem in Conſiſtorio habito x. Kalendas Aprileis anni M. DC. LIV. placuit Purpuratis Patribus, & eorum Patri Innocentio, vt vir ſummus Eccleſię Toloſanæ poſt longi temporis moras præficeretur. Datum id hauddubiè ingentibus ejus in Eccleſiam & Apoſtolicam Sedem meritis, & votis populorum, ac præterea vrgentiſſimis Regis Chriſtianiſſimi literis, cui Romanorum mora & tergiuerſatio in re tanti momenti jamdiù diſplicebat. Sexto Kalend. Iulij ejuſdem anni, Pariſiis, in Capella Borbonia nunc diruta, quæ, vt ſcis, haud procul Caſtro Luparæ viſebatur, Marca juramentum fidelitatis, vt moris eſſe adnotaui ſuprà, Regi Ludouico XIV. præſtitit pro Archiepiſcopatu Toloſano. Et quia vetere inſtituto Romanus Pontifex conſueuit Me-

tropolitanis dare Pallium de corpore B. Petri ſumptum, *plenitudinem videlicet Pontificalis officij*, vt loquuntur veteres & nouæ formulæ, quo in ordinationibus & certis tantùm feſtis anni diebus in prouincia vti eis licet; illud nomine Innocentij X. Pontificis Maximi v. Idus Iulij Archiepiſcopo noſtro conceſſit Dominicus Seguierius Epiſcopus Meldenſis, qui Petri Galliarum Cancellárij frater erat.

Sequenti tum menſe Nouembri Marca profectus in Galliam Narbonenſem, in cujus conuentibus Archiepiſcopus Toloſanus habet jus primæ ſententiæ, menſe Decembri aduenit in vrbem Monſpelienſem; vbi conuentus illius anni agebatur à Sereniſſimo Principe Contio, tum è Catalonia reduce. Suum hoc iter verſibus ipſe expoſuit, anno ætatis ſuæ ſexageſimo: vt inde appareat, vires illas mentis, quæ juuentam quaſi diuino quodam ſpiritu ac furore afflant, ſeni non defuiſſe, viuidámque illi ac viridem ſenectam obtigiſſe. In poſtremis ſic habetur:

Monſpelium aduehimur, quò nos Tractoria
Regis

Legitimis promptos euocat obsequiis.
Conuentus Occitanæ tunc gentis habebat
Contius, Hispano victor ab hoste redux.

Habito tandem conuentu, Tolosam ad Sedem suam peruenit III. Idus Martij anno M. DC. LV. absque pompa: quam vt euitaret, dixit aduentum in vrbem suum in ea incidere tempora, quæ Pontificem prohiberent agere diem festum atque solennem. quippe dies illa fuit Sabbatum ante Dominicam Passionis. Perstitítque postea secretis ac publicis sermonibus solennia hæc recusare; adeo vt quum conuentui Narbonensi præsideret anno M. DC. LIX. ac ciuitas Tolosana eum per legatos ac frequentes literas oraret, vt pateretur honores sibi haberi publicè, qui omnium ordinum consensu decreti erant, nunquam ad id animus ejus flecti potuerit. Certè posteritas, quæ suam cuique gloriam sine adulatione rependit, ad eximium quoddam decus & laudem hujus ciuitatis hauddubiè referet, quòd viro optimo & præstantissimo amplissimos & maximos honores habuerit, ac summa obseruantia viuentem coluerit. Neque sua laude frauda-

buntur Canonici Metropolitanæ Ecclesiæ sancti Stephani. Etenim Pontificem suum Marcam sic per omnem vitam reueriti sunt, vt filij solent parentes, à quibus se plurimùm diligi sciunt. Dederunt profectò posteris magnum sapientiæ ac virtutis exemplum; quando subortis aliquoties dissidiorum inter ipsos & Marcam occasionibus, eum omnium suarum controuersiarum judicem & arbitrum esse non semel scripto rogauerunt; nec vnquam lis inter eos contestata est. id quod, opinor, nemini ante Marcam contigerat Antistiti. Non pœnituit illos istius obsequij; nec est cur pœnitere debeat: atque vtinam tales in futurum nanciscantur Archiepiscopos, qui Marcam aliquo modo referre possint. Sed reuoco me, Sorberi vir clarissime, vt ad id reuertar vnde digredi me coëgit pietas, & optimi viri sancta memoria.

Haud multò post aduentum ejus, habitus est Tolosæ conuentus Episcoporum prouinciæ Tolosanæ: in quo cùm agendum esset de mittendis delegatis ad Comitia generalia Cleri Gallicani, Marcam in primis eligi placuit. Isque

Lutetiam menſe Auguſto ea de cauſa profectus eſt. Verùm vix illuc peruenerat, quum ex præcepto Principis in Galliam Narbonenſem remeans, conuentui ejus præfuit apud Pedenatium, locum amœniſſimum, in diœceſi Agathenſi ſitum. Interim Cleri Gallicani Comitia Pariſiis habebantur. Illuc itaque Marca ſe conferens anno M. DC. LVI. perhonorificè in eo cœtu ſuſceptus XIII. Kalend. Aprileis, deinceps in plurimis occaſionibus oſtendit quanta ingenij vi polleret, & quàm præclara eruditione ac doctrina præditus eſſet. Nam auctoritatem Romani Pontificis, quam per ſummum nefas aliqui deprimere conabantur, fortiter & ſtrenuè vindicauit aduersùs æmulos. Gnarum id Alexandro VII. qui poſt abſoluta demum Comitia, honorificas ad Marcam literas die XVII. Nouembris anni M. DC. LVII. ſcripſit: quibus ei grates egit, ob aſſertam Sedis Apoſtolicæ dignitatem; & vt deinceps pergeret in eadem reuerentia, verbis amantiſſimis hortatus eſt. Ianſeniſmum verò, tum maximè vires ſuas colligentem, ſic induſtria & auctoritate ſua repreſſit, vt ob hoc ipſum pro-

meritus ſit iram hominum ejus ſectæ, qui ne mortuo quidem pepercerunt. Et vt extaret monumentum aliquod rerum ab Epiſcopis Gallicanis aduersùs hanc perfidiam geſtarum, ſcripſit tum temporis hujus rei Hiſtoriam, ſiue *Relationem*; (ſic enim ipſe vocauit Gallico vocabulo, cùm Gallicè ſcripta ſit) quæ in Commentariis Cleri Gallicani deſcripta, ſeorſim dein edita eſt. In ea originem & progreſſum mali, pertinaciam eorum qui venenum illius hæreſeos hauſerant, Summorum Pontificum Decreta aduersùs illam, Catholicæ Eccleſiæ conſenſum, & cetera quæ interim contigere, apertiſſima & dilucida admodum narratione explicauit, nemine prorsùs adjuuante. Id autem ea de cauſa viſum eſt adnotare, quòd in epiſtolam quandam à cœtu illo ad Regem ſcriptam Kalendis Septembris anni M. DC. LVI. irrepſerit, Relationem illam fuiſſe confectam ab Archiepiſcopo Toloſano, & ab alio quodam Epiſcopo. Tanta autem erat Epiſcoporum Gallicanorum de Marca opinio, vt quum ſcribendæ erant literæ de re quapiam graui, hoc ei onus ſummo conſenſu im-

ponerent, vt pro omnibus ipſe ſcriberet; ſecuti videlicet exemplum Epiſcoporum Africanorum, qui Aurelium Carthaginis Epiſcopum eo munere fungi voluerunt in Concilio Carthaginenſi; & Epiſcoporum item Africanorum apud Sardiniam magno numero exulantium juſſu Regis Traſamundi, qui Fulgentio Ruſpenſium Epiſcopo vtebantur in pari cauſa. *Propterea*, inquit Ferrandus Diaconus Carthaginenſis in libro quem ſcripſit de vita ejus, *quandocunque reſcribebant conſulentibus, Epiſcorum nomina cunctorum dicebantur in titulo: ſed ſolius beati Fulgentij ſermo tenebatur in ſtylo.* Extant ſanè nouem epiſtolæ ad Sanctiſſimos Eccleſiæ Romanæ Antiſtites à Marca ſcriptæ nomine Epiſcoporum Gallicanorum, quarum pleræque ſunt editæ: quæ licèt aliorum Epiſcoporum nomina contineant, ab vno tamen Marca dictatæ ſunt. Extant præterea quamplures epiſtolę ad diuerſos ſcriptæ ab Epiſcopis Gallicanis, quarum auctorem eſſe Marcam ſatis compertum eſt.

Nunc ad me veniendum eſt, mi Sorberi, & ad tempus illud, quo me vir optimus in familiaritatem ſuam

recipiens, contubernalem etiam ſuum eſſe voluit. O felicem illum diem, & æterna memoria dignum! niſi is ipſe poſt ſexennium rediens, tam atrox animo meo vulnus inflixiſſet, vt lætitia illius diei nequaquam cum præſenti dolore comparanda ſit. Quippe in familiam ejus admiſſus anno M. DC. LVI. III. Kalendas Iulij, quæ dies Iouis dicebatur, horâ ferè vndecimâ, aut non multò ſecùs; eodem die, Iouis quoque dicto, & eodem fermè momento expirantem (proh dolor!) hoc anno vidi. Habitabam ego Tutelæ Lemouicum, in ædibus Clariſſimi viri Ioannis Karoli Balvzii patris mei, quum Marca, qui antea quoque pro ſua ſingulari humanitate plures ad me literas familiares manu ſua dederat, Ioanni Balvzio fratri meo, qui tum Lutetiæ morabatur, & ad viſendum eum venerat, epiſtolam ad me mittendam tradidit: qua me, nunquam ſibi de facie notum, verbis honorificentiſſimis & amantiſſimis Lutetiam euocabat, vt apud eum eſſem, & vt de ſtudiis noſtris inter nos (quidni enim ejus verba referam?) communicaremus. Neque dubitatum eſt, quin

mihi meíſque rebus conduceret iſthæc occaſio. Itaque Tutelâ diſcedens A. D. XVIII. Kalend. Iulij, Lutetiámque poſtea adueniens, apud Marcam habitare cœpi, vt dixi, III. Kalend. Iulij: ac ex illo die aſſiduus ei comes, ita vt quoad poſſem ab ejus latere nunquam diſcederem, ſiue in vrbe eſſet, ſiue peregrè proficiſcebatur, didici quantum homo homini præſtet, & doctus indocto. Neque enim vnquam ad eum accedebam, in tot annorum ſpatio, & in tam frequentibus interrogandi audiendíue occaſionibus, quin abirem doctior. Erat namq; tantus ejus amor, vt me nihil celaret ſuarum obſeruationum: eáq; me familiaritate apud ipſum vti conceſſit, vt liberè interrogarem ſi quid inter ſtudendum occurriſſet quod aſſequi facilè non poſſem. Iam ea erat in eo bonitas, vt perſæpe anteuerteret quæſtiones meas, mecúmque lubentiſſimè communicaret quod ipſe recenter adnotauerat. In libris autem componendis, hauddubiè nemine alio ſtudiorum ſocio & adjutore vtebatur, quàm me ipſo: id quod vir optimus non tacuit, & tu omnium optimè noſti. Annon præterea exiſti-

mas, SORBERI, alicujus esse momenti, quòd omnem schedarum ac lucubrationum suarum supellectilem mihi vni viuens commisit, ac moriens reliquit? Annon pulcrum & decorum est, quòd vbique apud amicos, quòd scriptis etiam literis, hoc quicquid in me est ingenij & bonarum literarum laudibus prosequebatur; vt omnes intelligerent me ab eo non mediocriter amari, & aliquo apud eum in pretio esse? Sed ne videar heic Thrasonem agere, supersedeo, & ad seriem narrationis me rursum conuerto.

Nondum finis impositus erat Comitiis Cleri Gallicani, quæ anno demum M. DC. LVII. A. D. X. Kalendarum Iunij dimissa sunt, quum derepente infaustis auspiciis prodiit libellus famosus, sub titulo Epistolæ ad Illustrissimum Dominum de Marca Archiepiscopum Tolosanum, quo ejus fama atrociter proscindebatur, & auctoritas Romanæ Sedis per summam audaciam apertè violabatur. Libellum hunc secutus est alius, haud moderatior; & ipse, vt prior, absque auctoris nomine. Censebant plerique amicorum, præclarè factum

ctùrum Marcam, si nebulonum istorum improbitatem retunderet; vt vniuersi agnoscerent putidas eorum calumnias, & vt eos suæ puderet impudentiæ. Alij contrà, inferius dignitate & grauitate ejus rati, si quicquam reponeret, præsertim cùm impostorum nomina ignorarentur, suadebant ne sibi hunc laborem asciſceret, néue luctaretur cum vmbris. Ipse, vtrum respondendum esset, meditationi suæ reliquit: ac tandem abstinendum censuit; contemnendos existimans, vt ipse aiebat, latentes post columnas mali nominis debitores. Itaque is honor audacibus illis scriptoribus non obtigit, vt in eos styli mucronem Marca stringeret. At Romæ, & Lutetiæ, libri eorum publicis Edictis prohibiti sunt, & cremati; vt illic quoque esset Concordia Sacerdotij & Imperij: quemadmodum ipse scriptum reliquit in quadam epistola.

Anno M. DC. LVIII. VII. Idus Aprilis, incidit in grauem morbum, quem pleuritim medici vocant à dolore laterum, quo tantùm non periit; ac Viaticum, vt nos Christiani vocamus, tanquam discessurus, accepit; tribuente,

vt optauerat ægrotus, Illuſtriſſimo Appamiarum Epiſcopo Cauleto, Suffraganeo Eccleſiæ Toloſanæ, qui tum fortè Lutetiæ aderat. Conualuit tamen ex eo morbo; ac menſe Maio, ex medicorum ſententia, in villam Iſſiacum in agro Pariſienſi ſitam, quæ iv. m. p. abeſt ab vrbe, ſe contulit, vitandi caloris causâ, & vt procul vrbis impedimentis, valetudini daret operam. In hac ſolitudine, ſi tamen ſolitudo vocandus eſt locus in quo tantus vir degebat, reſpirare paululùm cœpit, & priuati viri vitam aliquantiſper egit. Inuiſebant eum amicorum intimi, non ob aliud, quàm vt lætos cum eo dies agerent, & ſic valetudini ejus conſulerent; vt tu, Vir Clariſſime, meminiſſe potes, qui aliquoties illuc veniſti. Igitur confirmatus à morbo, & à nouis tentationibus, cogitauit de profectione in ſuam diœceſim, à qua eum abduxerat rerum publicarum neceſſitas: eámque ob rem libros ſuos, ſchedas, ſupellectilem denique omnem, Toloſam præmiſit, menſe Auguſto.

Sed cùm ad profectionem ſe diligenter prępararet, cui necti poſſe moras non prouidebat; præter expectationem

ac desiderium suum, Lutetiæ retentus est jussu Principis. Et quia ipse, quò licentiam abeundi faciliùs impetraret, aiebat, sibi decorum non esse vt absque vlla causa aut priuata, aut publica, abesset à sua diœcesi; inuenta est ratio, quâ scrupulus omnis ex animo ejus euelleretur; adlecto videlicet eo in numerum Ministrorum Statûs. Ita vocant eos quos Princeps secretis suis propiùs admouet, & quorum consiliis vtitur in republica administranda. Diploma tamen statim datum non est, ob subitum Regis discessum, & præcipitem profectionem ad vrbem Lugdunensem; ac in Burgundia demum confectum est, apud Diuionem, XVII. Kalendas Decembris. Haud pigebit compendio referre verba hujus diplomatis: in quo Princeps ait, se, quum intimum Consilium crearet, statuisse vnum etiam Antistitem in illud admittere, quò suam in Clerum Gallicanum inclinationem ac propensionem indicaret. Et quia agnouerit neminem Episcoporum Gallicanorum hoc honoris gradu digniorem esse quàm Marcam, ob singularem intelligentiam ejus & probatam longâ expe-

rientiâ in negotiis publicis induſtriam, tum etiam ob magna ejus in rem Gallicam domúmque regnatricem merita, quibus omnibus rebus bonam de ſe exiſtimationem, magnam famam, & beneuolentiam regiam populorúmque promeritus ſit, cùm ſapientiam conſiliorum ejus conſecuti ſemper ſint euentus felices; his videlicet de cauſis ſibi viſum eſſe, vt vir ille, cujus præterea majores magnam reipublicæ operam nauauerint in iis rebus quæ ad religionem Catholicam ſtabiliendam & ad proſperum Regni ſtatum conſeruandum pertinuerunt, ad dignitatem Miniſtri Statûs vocaretur, vt deinceps in omnibus Regiis Conſiliis haberet jus ſententiæ. Neque profectò Princeps ſapientiſſimus ſilentio tranſmiſit res ab eo præclarè geſtas domi, foríſque. Summis enim laudibus extollens ſapientiam judiciorum ejus, quandiu Senator & Pręſes fuit inParlamentoPalenſi,ac dein poſtquàm inter Conſiſtorianos admiſſus eſt; flectens poſtea ad prudentiam ejus in exercendo munere Viſitatoris Generalis Cataloniæ, ait adminiſtrationem ejus, quæ ſeptem per annos du-

rauerit, eò majori dignam præconio, quòd in difficillima tempora inciderit, planéque opus fuisse prudentia ejus & caritate in rem publicam, vt regia auctoritas in ea prouincia retineretur.

At Marca jussus Principem sequi, Parisiis discedens III. Nonas Nouemb. Lugdunum peruenit XVII. Kal. Decembris: quò paulò pòst aduenere etiam Dux & Ducissa Sabaudiæ, ac sorores Ducis, vt Regem Ludouicum XIV. matrémque ejus Annam Austriacam, & Philippum Ducem Andegauensem, illic agentes, inuiserent. Vidimus autem in ea vrbe Eminentissimum Cardinalem HIERONYMVM GRIMALDVM Aquarum Sextiarum Archiepiscopum: quem suis apud Antonium Cardinalem Barberinum officiis adjuuisse Marcam suprà retuli, quum Sedis Apostolicæ Nuncium ageret apud Ludouicum Regem anno M. DC. XLIII. neque silebitur in tempore quàm non vulgari amicitia Marcam ea tempestate honestauerit. Vidimus etiam amicum illum tuum, de quo tam frequenter loqueris, Illustrissimum Virum IOSEPHVM MARIAM SVARESIVM Episcopum Vasionensem, cui ma-

gna cum Marca intercedebat amicitiæ necessitudo; quíque me aliqua sua beneuolentia prosecutus est, & quibusdam memoriis ornauit vsui futuris in libris meis *De vita rebúsque virorum illustrium Lemouicensium.* Marca porrò Lugduni commoratus vsque ad Idus Ianuarij anni insequentis, ea die, Rege Lutetiam redeunte, ipse ex præcepto ejus Narbonem petiit, conuentum Galliæ Narbonensis illic habiturus. Igitur Ararem nauigio ingressi propter Athanacum, vbi quondam Augusti aram fuisse conlocatam docuit Mecænas in libro de Primatu Lugdunensi, in Rhodanum mox delabimur; ac Viennam, Valentiam, Auenionem, Tarasconem, Belliquadrúmque (Vgernum olim dictum) præteruecti, Arelatem demum peruenimus A. D. XVII. Kalendarum Februarij: vbi ab Illustrissimo Viro FRANCISCO GRIGNANO ciuitatis illius Archiepiscopo, & ipso intimo hauddubiè Marcæ amico, splendidè ac peramanter hospitio accepti sumus. Postridie transgressi in Galliam Narbonensem, proxima nocte diuersati in oppido sancti Ægidij, ac sequenti die in Mon-

te-Pessulano, dein XIII. Kalend. transito Araure fluuio, propter quem olim situs erat vetus Cessero, Biterras peruenimus. Narbo nos deinde hospites habuit XII. Kalend. Februarij.

Illic agendo conuentui maximè intentus Marca, interuallis tamen negotiorum vtebatur ad noscendas antiquitates vrbis. Aderat Illustrissimus BOSQVETVS EPISCOPVS MONSPELIENSIS: lætabatúrque, quòd vir sibi amicissimus tantam curam Narbonis, vnde ipse ortus est, haberet: ac simul loca circumjacentia inuisebant, scrutantes secreta maris, & vasta stagnorum spatia dinumerantes; stupendámque veterum Romanorum industriam & audaciam mirati sunt, qui alueum, rupto etiam aliquot in locis saxo, Ataci flumini ædificauerunt in medio stagno per immensum spatium. Instituerat equidem Marca peculiarem librum edere, quo singillatim de his omnibus rebus dissereret. Erant enim quamplurima notatu digna; sed quæ tamen eruditum scriptorem desiderarent, vt obscura fabulis, & à veritate ab vtero aberrantia, in viam reducerentur. Verùm omi-

ſit hoc conſilium, poſtquàm anno ſequenti nactus occaſionem de iis agendi, nihil eorum prætermiſit in libris quos ſcripſit de limitibus Galliæ Narbonenſis & Hiſpaniæ Taraconenſis. Ceterùm eum illic agentem atrox caſus perculit; mors videlicet Archiepiſcopi Narbonenſis, à quo ordinatum eſſe Marcam ſuprà retuli: qui vita excedens apud Narbonem XVII. Kalend. Aprilis, quatriduo pòſt ingenti luctu prouinciæ ſepultus eſt in Eccleſia Cathedrali, ſacra funeris peragente Marca. Tum verò peracto conuentu, Narbone excedens pridie Kalend. Aprilis, III. Nonas Toloſæ ſe reddidit.

Tum temporis Eminentiſſimus Cardinalis Mazarinus in extremos Galliarum limites profectus, apud vicum ſancti Ioannis Luzienſis ad Oceanum conſtitit, in diœceſi Baionenſi; quò eum accedere compulerat deſiderium reuocandæ pacis inter potentiſſimos Galliarum & Hiſpaniarum Reges, jamdiù de gloria magis quàm de imperio certantes. Illuc Mazarinum aſſecutus Marca, & ab eo comiter ac benignè acceptus, ac ſecretorum ejus aliquoties par-

ticeps factus, non antè recessit, quàm ab ipso admonitus est Regem breui Tolosæ adfuturum, vbi conuentus Occitaniæ habendus insuper erat. Intellexit Marca aperiri sibi viam reditus in suam diœcesim. Itaque ea protinus arrepta, in Benearnum denuo pergens, (nam antea illic quoque fuerat mense Iulio) dein ad Vicum Aquensem, quem ob aquarum salubrium copiam vulgato vocabulo Vasconico BAGNERIAS nuncupant, demum Tolosam se retulit VII. Kalendas Octobris.

Haud multò pòst, aperiuntur Comitia Occitaniæ apud Augustinianos: atque interim Rex Ludouicus XIV, Philippus ejus frater, & amborum mater Anna Austriaca, Tolosam aduenere pridie Idus Octobris, cum amplissimo totius aulæ comitatu. Aduenientes Marca excepit in introitu Ecclesiæ Cathedralis, vestibus Pontificalibus, vt fieri solet, indutus; habita quoque breui ad Principem oratione, qua testaretur lætitiam apud eas gentes conceptam ob pacem factam, & ob aduentum ejus in hanc vrbem. Dein supplicationes Deo actæ. Ceterùm ea fuit Marcæ felicitas

in his Comitiis, in quibus præſedit, vt & priuilegiorum prouinciæ conſeruandorum rationem inuenerit, (quod illi maximam apud populos gloriam peperit, eorúmque in eum amorem mirificè auxit) & Regi inſuper fidem ſuam probauerit. Sanè poſt actum conuentum, ipſe, comitantibus omnium ordinum in Comitiis conſiſtentium viris, ad Palatium Archiepiſcopale, vbi Rex cum tota familia regia habitabat, progreſſus, vt moris eſt, munera prouinciæ majeſtati ejus obtulit vi. Kal. Ianuarij; habita quoque oratione plena dignitatis, & eruditionis accommodatæ auribus Principis.

Anno m. dc. lx. menſe Ianuario habitus fuit conuentus Epiſcoporum prouinciæ Toloſanæ: in quo, vt in ſuperiore, actum fuit de mittendis delegatis ad Comitia generalia Cleri Gallicani; ac præterea de eligendo Agente generali in rebus Cleri, cujus electio eo anno pertinebat ad Epiſcopos Toloſanos. Piget referre hiſtoriam hujus conuentûs, nimiùm profectò cognitam ex ſermonibus hominum, & ob pertinaciam contendentium de adminiſtratione illa. Neque aliud à te, Vir Clariſſi-

me, aut tui ſimilibus exegerim, quàm ne refricetis obductum vulnus, néve traducere velitis eos qui ſilentij mei auctores ſunt. Satis illi pœnarum viro optimo dederunt.

Iam antea Mazarinus, cùm facta pace Toloſam veniſſet, Marcæ ſignificauerat Regem in eum conjeciſſe oculos, vt vnà cum Illuſtriſſimo Viro Hyacintho Seronio Epiſcopo Arauſicano, qui Perpiniani apud Ruſcinones morabatur, & cum iis viris quos Hiſpaniarum Rex ob eandem cauſam miſſurus erat in eas regiones, expenderet qui fuerint olim limites Galliæ Narbonenſis & Hiſpaniæ Taraconenſis, in ea Pyrenæorum montium parte. hanc enim eſſe conditionem pacis, vt Gallia coërceatur intra ſuos limites antiquos, quà Cataloniam attingit. Igitur Toloſa digreſſi A. D. XI. Kalendarum Martij, ad Carcaſſonem citò. Dein Liuianam, Narbonem, Leucatam, ac Salſulas, nota priſcis ſcriptoribus nomina, peruenientes, poſtremò Perpinianum ingreſſi ſumus v. Kalendas: vbi Marca habitauit in ædibus Ioſephi Margariti, veteris amici. Aduenientes porrò nos ſplendidè accepit Arauſica-

nus Episcopus; obuiam etiam progressus vsque ad Salsulas, quæ X. M. P. absunt à Perpiniano. Quin & vrbs Perpinianensis, quasi conuulsa sedibus suis, ad excipiendum spectandúmque Marcam effusa, obuiam quoque ei processit vsque ad aliquot milliaria. Ipse verò inter venerantes gratantésque aspiciebatur, eò lætior, quòd durare viros in amicitia, & abesse adulationem intelligeret, ac præterea apud eos valere memoriam veteris sui erga eos amoris, & rerum ab eo præclarè gestarum in his regionibus. Intererat videlicet jam tum, quod est pulcherrimum, posteritati suæ. Vidimus Perpiniani venientes apud eum Catalanos, non ob aliud, quàm vt sui in eum amoris abundantiam illi ostenderent: viri boni, si se amari intelligant; asperi & duri, si se contemni nouerint.

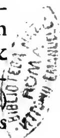
Expectabantur interim Hispanici delegati; quos rumor erat statim adfuturos, ac Marca peruenisset ad Ruscinones. eam solam esse causam morarum. Intelleximus postea commentum id fuisse, quum vidimus eos adeo lentè festinare, vt non antè loco se mouerint, quàm nostri ad Mortaram, tum Cataloniam loco

Regis Hiſpani tenentem, miſiſſent Abbatem Arularum, qui fuerat olim in familia Marcæ, rogaturum vt eorum profectionem vrgeret, & vt cum eo conſultaret de loco vbi commodè tractari poſſet limitum vtriuſque regni definitio. Tandem igitur aduenerunt CERETVM XIII. Kalendas Aprilis: quò ſe quatriduò antè contulerant Marca & Serronius, ne illis mora vllo pacto imputari poſſet, cùm ex Abbate audiuiſſent de eo loco inter ipſum & Mortaram conueniſſe, & delegatos breuî aduenturos. Ceretum porrò, oppidulum eſt ſatis amœnum, haud procul Teco flumine, XVI. M. P. à Perpiniano, in extremis fermè Comitatûs Ruſcinonenſis finibus. Nam ad quartum ab eo milliarium ſpectatur caſtrum Bellaguardiæ; infra quod viſebantur olim trophæa Pompeij in Summo Pyrenæo poſita, quæ, vt docet Strabo, Hiſpaniam & Galliam diſterminant. iſque locus hodie eſt in confinio Galliarum & Hiſpaniarum.

Duo illi viri, quos Rex Hiſpanus cum Marca & Serronio committere voluit, erant Catalani, atque ideo rei quæ tractanda erat propiores; viri ſanè gra-

ues, & huic negotio non prorsùs impares. Qui primas tenebat in hac delegatione, Eques erat Ordinis D. Iacobi, vocabatúrque Michaël Salba; vir seuerus & tristis, vultûsque ad grauitatem compositi. Alteri, qui Catholici Regis Consiliarius erat in Senatu Cataloniæ, nomen fuit Iosepho Romeo, ingeniosissimo viro, & festiuo, vtpotè Dertosensi; & salutauerat Musas. Cum his Marca apud Ceretum expendit veterum loca, quæ Ruscinonensem tractum ac circumjacentes populos Galliis assignãt; initio ducto à Promontorio Aphrodisio, in quo Templum Veneris, & Ceruaria loco, qui Galliæ finis dicitur à Mela. Tum Melæ locus explicatus, nouâ ratione; adductis auctoritatibus ex Sæculo Flacco, & ex libris Dolabellæ. Rejecta & explosa Ferdinandi Nonij, hominis Hispani, editio: qui absque vlla vetusti codicis auctoritate, & contra constantem omnium editionum ac librorum fidem, vim etiam apertam inferens bonæ menti, si qua in illo fuit, textum Melæ audacissimè, ne quid grauius dicam, corrupit; vt Hispanis suis gratificaretur. Disputatum, an monasterium sancti Pe-

tri Rodensis, vltra quod aliqui aiebant Templum Veneris fuisse situm in altera Promontorij parte, intra Gallias retineri deberet; tametsi à longo tempore fuerit in regione Emporitana, quæ dubio procul Hispaniarum portio semper fuit. In disputationem quoque venit Comitatus Confluentinus; asserentibus Hispanis eum olim pertinuisse ad Comitatum Ceretaniæ, ac distingui debere à Ruscinonensi; contrà affirmante Marca, eum semper fuisse in diœcesi Helenensi, & partem quondam Ruscinonensis Comitatûs. Capsirium etiam, (quis crederet?) exiguus terræ angulus, vbi Atax fluuius Gallicus oritur, in controuersiam deductum est; licèt olim fuerit in diœcesi Narbonensi, & nunc sit in diœcesi Alectensi, quæ à Narbonensi resecta fuit auctoritate Ioannis XXII. Pontificis Romani. Quæsitum postea, an Ceretani, vt hodie intelliguntur, fuerint olim intra terminos Galliarum, an verò Hispaniarum portio. atque heic à Marca obiter emendata est vulgata Strabonis versio à Gulielmo Xylandro confecta, quæ Ceretanos ait esse gentem Hispanicam; ostensúmque est, Græcum Strabonis

textum nihil aliud docere, quàm Ceretanos esse maximam partem Hispanicæ gentis, atque adeo aliquam Ceretaniæ partem Galliis attribuendam. quod vt obserues, te moneo, atque hortor, Vir Clarissime. Itum dein ad Vrgellenses, & vicinos illis populos: quos ea de causa, inter ceteras, ad Gallos pertinere debere aiebat Marca, quòd in Pyrenæi jugo positi sint, vt docent Eginhartus & Poëta Saxonicus; & quòd Ecclesia Vrgellensis à Karolo Caluo Francorum Rege, cujus Præceptum authenticum vidimus ex archiuo illius Ecclesiæ ad Marcam delatum, inter ceteras Septimaniæ, quæ Galliæ pars est, posita esse videatur. Addidit, totum Vrgellensem tractum eo tempore in Septimania fuisse; quandoquidem Ludouicus Pius Imperator in Præcepto suo quod item authenticum vidimus ex archiuo ejusdem Ecclesiæ allatum, monasterium sanctæ Gratæ, quod erat in diœcesi Vrgellensi, vult frui eadem libertate, & iisdem priuilegiis, quibus cetera monasteria intra Septimaniam posita fruebantur. Intellexerunt Hispani sibi rem esse cum magno viro, & antiquitatis peritissimo. Itaque cùm non viderent

viderent vias exeundi ex his difficultatibus, ac tamen nollent sibi quicquam imputari posse, totum negotium de industria conturbarunt, specie reuerentiæ erga duos Administros Regios; missis demum ad eos codicillis apud Ruscinones in Prioratu B. Mariæ de Campo confectis VIII. Kalend. Maij, in quibus continebantur diuersæ eorum sententiæ circa limites in Pyrenæo figendos. Ceterùm hæc quæ dicta sunt, quamquam interfuerim omnibus testis oculatus, tamen ex Relatione vberrima quam de iis rebus Marca scripsit, quæque ab eo missa est ad Amplissimum Virum MICHAELEM TELLIERIVM amicum suum, bona fide excepi; quòd non vsque adeo credere velim meæ memoriæ, vt si quæ scripto tradita sunt, non existimem consulenda.

Discedens autem Marca Perpiniano, vbi grauiter ægrotauit, *Dissertationem* reliquit *de theca reliquiarum sancti Ioannis Baptistæ quæ seruatur in Ecclesia Dominicanorum Perpinianensium*, á se compositam per interualla febris, ac Patribus illis traditam VI. Nonas Maij. qua die iter ingressi sumus, Tolosam redituri. Eò cùm peruentum esset postridie Nonas,

neque ſatis virium Marca haberet ad conficiendam viam vſque ad vicum ſancti Ioannis Luzienſis, vt illic Regi ac Cardinali Mazarino Pacis arbitro rationem redderet rerum à ſe apud Ruſcinones geſtarum, ſententiámque ſuam coram promeret, quæ apta videbatur ad finiendam controuerſiam de limitibus Cataloniæ & Galliæ Narbonenſis; mihi, quo ipſe amanuenſi in his omnibúſque aliis rebus vtebatur, onus impoſuit deferendi illuc comprehenſam ſcripto ſententiam ſuam, manu propria ſubſcriptam. Hauddubiè aduentus meus Hiſpanorum conſilia turbauit, ſpe jam & opinione Ceretaniam omnem deuorantium: tandémque eò ventum eſt induſtriâ ac ſapientiâ Mazarini, qui conſiliis & eruditioni Marcæ plurimum tribuebat, vt relictis prorsùs intra Gallias Comitatibus Ruſcinonis & Confluentis, Capſirióque, & Valle Querolij, magna etiam Ceretaniæ pars noſtris finibus accederet, juxta nouam Strabonis interpretationem. Tum verò redux ego apud Toloſam, conualeſcentem ex recenti morbo Marcam reperi: qui paulò pòſt ad caſtrum Archiepiſcopale, cui Balma-

rio nomen est, secundo ab vrbe lapide, secedens, illic operam dedit explicandæ huic nobili controuersiæ de limitibus regnorum. de quo libro, quoniam occasio tulit, pauca disseram; vt interim dum editio ejus adornabitur, sciant curiosi antiquitatis quid in eo contineatur.

Instituerat olim Marca, qua erat in Cataloniam ac Catalanos propensione, historiam illius gentis scribere; quam magna ex parte confecerat in secessu Murtensi, haud procul Barcinone, vbi duos libros composuit ex quatuor quos meditabatur. Titulus autem eorum erat, CATALONIA ILLVSTRATA. Mutandæ inscriptionis occasio & causa fuit delegatio regia ad inuestigandos veteres regnorum limites. Quippe cùm legendo deprehendisset totum illum tractum, de quo controuertebatur, ab Eginharto aliisque illius æui annalium scriptoribus aliquando vocari *Marcam Hispanicam*, interdum verò *Limitem Hispanicum*; vsus est opportunitate materiæ, vt Libro titulum faceret de suo nomine. Itaque sic inscriptus est: MARCA HISPANICA, *siue* LIMES HISPANICVS. In libro primo, proponit Geographicam descri-

ptionem Comitatuum Ruſcinonis, Confluentis, & Ceretaniæ, dein tractûs Vrgellenſis, & circumjacentium populorum, Capſiriíque, & Querolij, & ſi quæ aliæ regiones in quæſtionem veniebant. Cauſas dubitandi in vtramque partem adfert, & rationes decidendi; emendatis per occaſionem, aut illuſtratis veterum ſcriptorum locis, quibus in hac operis parte vtitur. Tum conquiſita origine Atacis fluminis, quem Polybius Narbonem nominat, digreditur pauliſper ad antiquitates vrbis Narbonenſis, cujus mœnia priſcis temporibus alluiſſe Atacem manifeſtè probat contra recentiorum quorundam opinionem. Capitolium Narbonis, ac Thermæ, vbi fuerint, indicat. Septimaniæ vocabulum recens, & ſerò repertum, nimirum poſt pulſos à Gotthis Romanos, vnde à Sidonio effictum ſit, nouè prorsùs ac dilucidè explicat; deducens videlicet originem ejus, non à Biterra Septimanorum, vt plerique, ſed ab ea Septem Prouinciarum portione quæ Gotthis ceſſerat jure belli, quam Sidonius vocat Septimaniam Gotthorum. Inueſtigat, vbinam hodie ſit Illiberis, magnæ quondam vrbis &

magnarum opum tenue veſtigium ; vtrum ſit ipſa ciuitas Helenenſis, an verò Caucoliberis: ac pro Helena definitum. Titi Liuij locus de Illiberi explicatus, & illuſtratus. Oſtenditur hallucinatio eorum, qui Concilium Eliberitanum apud Caucoliberim celebratum fuiſſe volunt, decepti affinitate nominis. Generales dein regulas ad diſterminandas regiones proponit, petitas ex verticibus montium, diuergiis aquarum, & finibus diœceſeon. In ſecundo libro agit de vetuſtis populis Cataloniæ, ſeu Hiſpaniæ Taraconenſis ; & quam prouinciæ illius partem quiſque eorum occupauerit. Non prætermittuntur noua nomina, & inuentæ dein vrbes aut oppida. Habet inſuper egregiam & elegantem Montiſſerrati deſcriptionem. In tertio demum deſcribit hiſtoriam illarum partium, à temporibus Pipini Francorum Regis vſque ad Hugonem Capetum ; *præcipuè incumbens*, vt ipſe ad Valerum Diazium ſcribit, *rebus Eccleſiaſticis explicandis, videlicet deſcriptioni bellorum aduersùs inimicos crucis Chriſti geſtorum, ſiue Saraceni, ſiue alio quolibet nomine appellentur:* non omiſ-

ſis Eccleſiarum conſtructionibus, monaſteriorúmque & aliorum piorum locorum fundationibus. *Nec inuideo*, inquit ipſe in epiſtola ad Lucam Holſtenium, *Regum noſtrorum gloriæ, quorum operâ, à temporibus Pipini vſque ad Hugonem, religio in illis partibus reſtaurata eſt.*

Perfecto demum opere, poſtquàm caniculæ furentis æſtus deferbuerat, Marca cogitauit de profectione in vrbem regiam. Ergo Toloſam relinquentes pridie Nonas Septembris, Burdegalam aduenimus VII. Idus; vbi Vir Illuſtriſſimus Henricvs Bethvnivs Bvrdegalensis Archiepiscopvs, qui ſemper conſtans in amicitia Marcæ fuit, eum detinuit per biduum, vt ſuum in eum amorem illi oſtenderet. Dein per Santones, & Engoliſmenſes, Pictonéſque tranſeuntes, ceteróſque regiæ illius viæ populos, Lutetiam demum peruenimus IX. Kalendas Octobris.

Septimo dein Idus Martij M. DC. LXI. vita conceſſit Eminentiſſimus Cardinalis Mazarinus, inedia, purgationibus, & vi ipſius morbi, qui diuturnus fuit, conſumptus. Morte ejus diſtracta eſt Ludouici domus. Nam quæ vnius ani-

mo regebantur, ſeparari deinceps ac diuidi cœpere; Principe tamen ſummam rerum in ſe trahente, ac vigentem ſe & parem ingentibus negotiis oſtendente. Igitur aſſignato cuique munere ſuo à Principe, rebus Eccleſiaſticis cum majeſtate ejus tractandis admotus eſt Marca; cúmque eo Illuſtriſſimi Viri Henricus Lamotha Hodencurius Rhedonenſis Epiſcopus, quo ego nunc Mecænate fruor, Harduinus Perefixa Ruthenorum item Epiſcopus, & R. P. Annatus Preſbyter è Societate Ieſu, qui conſcientiam Principis regere ſolet. Illud autem ſingulare eo die accidit, quòd cùm electio de viris illis à Rege facta nota vbique eſſet, & apud omnes peruulgata, vnus tamen Marca fortunæ ſuæ ignarus erat; donec juſſu Ludouici adueniens in ædes ejus Perefixa, qui eo demum mortuo ad Archiepiſcopatum Pariſienſem Nominatus eſt, hunc illi nuntium attulit ex inſperato. Ea porrò inſecuta ſunt tempora, quæ latere Marcam non ſinerent, induſtriámque ejus ac doctrinam, ob magna quæ ſuborta ſunt negotia, deſiderarent. Animus non eſt ea perſe-

qui; tum quia de omnibus longum esset dicere; tum etiam quòd quædam omittere in præsens juuat, ob recentem inuidiam, cui imparem me esse agnosco: quæ tamen dato tempore non reticebo, cùm vitam optimi Mecænatis paulò vberiùs describere aggrediar.

Kalendis dein Nouembris, post confecta feliciter negotia quorum causâ ex Fonte-Blaudi Lutetiam jussu Regis Marca venerat vnà cum Illustrissimo Viro Cœlio Picolomineo Nuncio Apostolico, grauiter ægrotare cœpit, ac tam atroci morbo, vt licèt ex eo emerserit, satísque firma valetudine vti visus sit per aliquot menses, nunquam tamen prorsùs conualuerit. Composuit illa tempestate Gallicâ linguâ Dissertationem *de Infallibilitate Papæ*, quam ego ab ore dictantis excepi. Ea fuit postrema lucubrationum ejus.

Extremo anno Eminentissimus Cardinalis Retzius Archiepiscopus Parisiensis, in gratiam reduci cupiens cum Rege, à qua jamdiù exciderat, ejus animum per amicos tentauit; ac Princeps optimus passus est frangi seueritatem suam, vt longi exilij tædium toleran-

tem in gratiam recipiens, magnum clementiæ ſuæ exemplum daret. Cœptum inde quæri in ciuitate rerum nouarum auida, quiſnam Eccleſiæ Pariſienſi præficeretur; quòd ſtatim dictum, ac ſtatim vulgatum ſit, Cardinalem illum Archiepiſcopatu ceſſurum. Plures itaque erant in ore vulgi, multos, vt ſolet, deſtinantis, dum vnus eligatur. Sed Marca præcipuè celebrabatur; nullis in hoc ſuis ſermonibus; ſed quia cùm par videretur, Princeps quoque in eum inclinare credebatur. Igitur omni ciuitate finem hujus negotij impatienter expectante, IV. Kalend. Martij hujus anni M. DC. LXII. Franciſca Margarita Sillia Duciſſa Retzij ad Regem detulit filij ſui Cardinalis Retzij chirographum apud Commerciacum in diœceſi Tullenſi confectum XV. Kalendas Martij, quo pura & ſimplex ceſſio, vt vocant, Archiepiſcopatus Pariſienſis continebatur. Quo factum eſt, vt Marcam Rex ad ſe ſtatim accerſeret, nihil minùs cogitantem, quàm vt de Archiepiſcopatu Pariſienſi illo die ageretur. Neque enim ſciebat quid accidiſſet. In cubiculum itaque interius, vbi Prin-

ceps ſolus erat, introductus, & ab eo comiter acceptus, ex ipſius ore breuî intellexit liberum majeſtati ejus deinceps eſſe quem libêret Eccleſiæ Pariſienſi præficere, quòd in manu haberet chirographum Cardinalis Retzij, ſponte eam deſerentis. Addidit, nihil hac Eccleſia illuſtrius eſſe intra Gallias, nec vllum eſſe Sacerdotium, quantumuis ampliſſimum, quod cum Pariſienſi poſſit comparari. Illud autem ſe Marcæ eò lubentiùs donare, quòd exiſtimauerit virtutes ejus tantas eſſe, vt facilè primum illi locum obtineant inter Epiſcopos Gallicanos, ſcirétque præterea fidem ejus in familiam regnatricem longâ experientiâ probatam eſſe. Proinde acciperet quantum Princeps tribuere amico poſſet, & amicus à Principe accipere. His dictis, chirographum Marcæ tradidit. Ille verò grates agens, memoriam beneficij hujus ſempiternam fore pollicetur, quandiu vita ſuppeteret; Archiepiſcopatúſque Pariſienſis donum ſibi datum eò magis æſtimandum eſſe dixit, quòd regale eſſet, ac præterea quòd in eum vltro conlatum, qui, ne paulò humaniùs de propriis virtuti-

bus ſentire videretur, illum petere noluerat. Quia tamen Princeps ſapientiſſimus, quem ipſe velut Dei interpretem in hoc negotio intuebatur, quandoquidem Eccleſia in eum contulerat jus Nominandi Epiſcopos, exiſtimauerit ipſum tam illuſtri beneficio dignum eſſe, nolle ſe muneribus ejus obniti, neque altiùs ſcrutari quibus de cauſis ipſum ſupra omnes collegas ſuos extolleret. Satis ſibi eſſe, quòd à Principe, & à tali Principe eligeretur. Fidem deinde ſuam in Regem perpetuam fore affirmauit; ac tamen eam augeri non poſſe, cùm tanta foret, vt nec recenti beneficio obligatus, eóque maximo, majorem præſtare poſſit: ſed agniturum Regem quanta ſit, quoties mandata ejus ad ſe perferrentur. Repoſuit Ludouicus, nihil addubitare ſe de fide promiſſorum ejus: ceterùm ei facillimum hauddubiè futurum regiis juſſis obſequi, quæ ſemper intra limites æqui conſiſterent. Inſigne viſum eſt earum literarum initium, quas eo die Princeps ad Alexandrũ VII. Pontificem Romanum ſcripſit, vt eum conſilij ſui certiorem faceret: in quibus ait, ingentes virtutes, intelligentiám-

que, & ſingularem pietatem Marcæ, ac magnam & ampliſſimam operam ab eo in multis arduis negotiis nauatam Eccleſiæ, ſibi, & Reipublicæ, ejus apud ſe ponderis fuiſſe, vt ipſi Pariſienſem Archiepiſcopatum ob hoc donauerit, quò tantis virtutibus gratificaretur, præmiúmque illis debitum tribueret. Ceterùm vulgato Principis facto, meminiſti, Vir Clariſſime, quæ lætitia hujus ciuitatis, quæ omnium alacritas fuerit, ex eo æſtimantium quantus Princeps futurus eſſet Ludouicus, qui admodum juuenis tam ſapienter eligeret, & ad æternam ejus gloriam pertinere facinus illud aſſeuerantium, eóque laudes ejus illuſtrari. Ipſe verò boni facti ſibi conſcius, tacere non poterat; ſed apud omnes prædicabat, velut ſententiam ſingulorum exquirens: lætabatúrque hauddubiè vehementer, cùm accedere intelligeret vniuerſorum conſenſum, procul ab adulatione.

Sed præclarè ſcriptum eſt, nihil infra lunam eſſe niſi mortale & caducum. Venio enim, mi Sorberi, ad fatalem illum & acerbum diem, quo vir optimus nobis poſt magnum & diuturnum mor-

bum ereptus eſt. Falluntur profectò qui exiſtimant diem adimere ægritudinem hominibus, & dolores, quantumuis magnos, vetuſtate mitigari. Dies enim non modò non leuat luctum hunc meum, ſed etiam quotidie auget magis; adeo vt non ſperem vnquam adimi poſſe, quandiu durabit recordatio Viri Illuſtriſſimi, quæ non perpetua eſſe non poteſt. Ira numinis in res noſtras, mihi crede, fuit hic caſus, & debita ſceleribus noſtris pœna: atque vtinam lentiori gradu ad vindictam ſui diuina ira proceſſiſſet. Sed finem facio querelarum, ne non tam calamitatem noſtram deplorare, quàm Deum incuſare videar, & veniam ad id vnde me affectus meus abſtraxit.

Quinto Idus Maij, quæ dies Iouis dicebatur, Marca ſatis diù in horto ſuo poſt prandium ambulauit, lætus, & nulla ægritudinis ſigna præferens. In cubiculum tamen poſtea ſecedens, laſſitudinis mentionem fortè injecit: quam morbi indicium eſſe quis credidiſſet, poſt longam ambulationem? Horâ dein quartâ, decubuit, requiem defatigato corpori conceſſurus, vt ipſe aiebat, ſed re vera ex vi morbi. Quippe jam tum febre la-

borabat, quamuis leuiter. Certè is initio morbus fuit, vt & ipſe, & medici eum contempſerint, licèt nihil interim omitterent eorum quæ ad reſtituendam valetudinem ejus neceſſaria & opportuna eſſe exiſtimabant; adeo vt ſeptimum poſt diem viſus ſit meliùs ſe habere, crederetúrque prorsùs conualuiſſe. Sed ſubitò tanta vis morbi prorupit vii. Kalend. Iunij, vt de vita ejus metuere & medici cœperint, licèt metus ſuos fateri nollent. Scio enim vni ex ipſis, qui eo die ad viſendum eum bene mane venerat, lacrymas excidiſſe abeunti; quamuis alacritatem vultu præ ſe ferens, bonò nos animo eſſe juberet. Ita quippe comparati ſunt medici, vt quamquam ſæpe intelligant, tamen nunquam ægris, aut iis quibus illorum ſalutem curæ cordíque eſſe norunt, illo morbo dicant eos eſſe morituros; ne vtriſque moleſtiam exhibere videantur, néue mœrorem illis accerſant ante tempus. Tum primùm verò Marca, quaſi fatalem ac ſupremum diem imminere præſentiret, deſperare de vita cœpit; ſciens videlicet grauiùs ægrotare eos, qui cùm leuati morbo videntur, in eum deintegro

incidunt. Itaque licèt Vicario S.Sulpitij (nam in ea parochia ægrotabat) initio morbi peccata ſua confeſſus eſſet, iterum tamen v. Kalendas eo munere perfunctus eſt diligenter: ac poſtridie Viaticum publicè accepit cum magna reuerẽntia, vt decebat tantum virum. Meminiſſe poſſunt qui aderant, quis fuerit tum vultus ejus, quæ modeſtia totius corporis, quàmque reuerenter ac demiſsè venientem ad ſe Chriſtum acceperit; prolocutus coram omnibus oratione breui, ſed docta, & religioſa, ſententiam ſuam de præſentia Corporis Domini noſtri Ieſu Chriſti in Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento; dicens confidere ſe in meritis Ieſu Chriſti, qui pro omnibus hominibus pretioſiſſimum Sanguinem ſuum in ara Crucis effuderat. His ita dictis, componens ſe rurſum in omnem reuerentiam, deprecatúſque errores ſuos & graues in Deum offenſiones, ac pluries repetens indignum ſe eſſe vt Dominus apud eum ingrederetur, Viatico ſe inſtruxit; arbitrio diuino quod reliquum erat, ex animo prorsùs permittens. Excuſſit profectò nobis omnibus lacrymas; tametſi læti-

tiam imitari coram pro virili quisque nostra studeremus, ne intelligere videremur eum in magno vitæ periculo versari. Nihilo tamen meliùs ipse de se existimabat, vanas esse & inanes spes nostras dictitans: adeo vt cùm aliquot pòst diebus recreatus quodammodo videretur è morbo, nihílque deinceps metuendum esse medici pronuntiassent, ipse dixerit illos triumphum canere ante victoriam. Recruduit enim statim morbus atrociùs. Itaque Marca parum spei ponebat in remediis humanis: sed preces continuò ad Deum apud se fundens, facilè abstinebat ab omni sermone, nisi quando medici aderant, aut Vicarius sancti Sulpitij. Reliquo ferme temporis, neminèm suorum admittebat præter necessarios, nisi quum ipse alios vocari jubebat. Nam externorum nemo in cubiculum ejus introducebatur. Attamen quando dolor interualla dabat, animúmque relaxabat, me lubenter audiebat legentem aliquod caput ex Nouo Testamento, vel ex Libro de Amore Dei, quem B. Franciscvs Salesivs Gebennensivm Episcopvs composuit. Horum enim librorum lectione

ctione valde capiebatur, siue sanus esset, siue ægrotus. Memoria teneo, ipsum medicis, qui taciturnitatem illam in eo accusantes, suadebant vt aliquorum familiarium colloquia apud lectum suum sustineret, hactenus respondisse, auditurum se lectionem alicujus libri, vt morem illis gereret. Adeo pertinax fuit silentij propositum, vt temperamentum quæreret, quò medicorum monitis obtemperaret, ac tamen nihil ex obstinato silentio remitteret. At Vicario interroganti, cui præcipuè meditationi insisteret in tam diuturno silentio, dixit multas menti suæ cogitationes obuersari; sed præcipuè cogitare de discessu ex hac vita; ideóque à se rationem anteactæ vitæ seriò exigere, Deique misericordiam crebrò implorare, quò veniam delictorum sibi tribuere dignaretur. Addidit, se memoria repetere quæ sibi ex obseruationibus suis in Nouum Testamentum, & in Psalmos Dauidis, in mentem tunc veniebant, quò animum diuinis alimentis pasceret.

Tanta autem magnitudo animi in eo fuit, vt licèt morbi longinquitas omnes patientiæ terminos excedere suaderet,

ac vis ipsa morbi absque dolore esse non posset, nunquam tamen impatientiæ aut doloris signum dederit, nisi quum dormiebat. Scilicet robustus & excelsus animus inferius dignitate sua existimabat, si dolere videretur: cohibuissétque impetum naturæ dolores suos confitentis, si tam in potestate nostra esset moderari affectibus dormientium, quàm vigilantium. Sed habent nimirum fortassis animus & corpus vicissitudines suas. Ac sicut vigilantes, animi imperio, corporis seruitio magis vtimur, vt Sallustius dixit: ita corpore in libertatem vindicato per somnum, animus ei seruire cogitur, & sensus ejus palam promere. Vnde dubitare cogor, veráne sit Zenonis sententia, qui contrahi animum, & quasi labi, ac concidere existimauit, dum homo dormit: an cōtrà, manentibus aliorum sententiis, animi quidem firmitudo semper eadem sit, ac tamen corpori nonnihil concedi debere intelligat, vt concordia inter vtrumque perseueret.

Initio mensis Iunij, diem non memini, Marca visus est mortalitatem explere; intercepto videlicet pulsu venarum, & frigore jam occupante ex-

trema corporis; oculis quin etiam conturbatis. eóque in ſtatu permanſit ad aliquot horas. Intelleximus nos ea eſſe funeſta mortis præludia; quæ quater aut quinquies ante obitum ejus contigere, non ſine magno metu ac ſtupore noſtri, quoties euenirent. Nec ipſe, quamuis non ignoraret cujuſmodi præſagium eſſet abſceſſio illa pulſus in ægroto, ſignum aliquod mœroris vultu aut voce dedit: ſed eodem vitæ ordine, relinquendas eſſe terras arbitratus, abjecit omnem viuendi ſpem; ac tamen ſe totum medicis permiſit, ne de benignitate Dei deſperare videretur. Memoriæ interim ſuæ incurioſus non fuit; quando etiam ſapientibus, vt ait alicubi Tacitus, cupido gloriæ nouiſſima exuitur. Etenim cùm nollet perire lucubrationes ſuas, perſuaſúmque in animo haberet, id quod ſanus ac bonæ mentis pluries dixerat, illas mihi vni notas eſſe, neque ab alio legi facilè poſſe ob frequentes lituras, & quia nemo alius cogitationum ejus peritus erat, vocari me quadam nocte juſſit: cùmque mandata quædam verbo dediſſet, ad extremum relinquere ſe mihi dixit omnes ſchedas ac lucubrationes ſuas,

vt mea cura emitterentur in publicum. Intelligis, opinór, Sorberi, nihil mihi præclarius in hac vita contingere potuiſſe, quàm vt vir ſummus moriens tali me honore dignaretur, háſque vltimas voces pectori meo relinqueret. Ceterùm ſic de his rebus ipſe loquebatur, vt ſi prope cubiculum ejus adfuiſſes, neque ſciuiſſes profligatam eſſe valetudinem ejus, exiſtimaturus fueris illum ad ſanitatem properare, qui de ea editione ita agebat quaſi deinceps operis Typographicis præfuturus eſſet, & tanquam non moriturus. Tantum illi ſecuritatis nouiſſimæ fuit. Tertio dein Idus Iunij, cùm appropinquare ſe ſupremis crederet, nihílque omiſſum vellet ex officio boni Chriſtiani, iterum ſacri Corporis Dominici pignus accepit, ſecretò tamen, neque vt Viaticum: ac toto ferme illo tempore, quo Miſſæ ſacrificium in cubiculo ejus faciebat Preſbyter domeſticus, intecto capite eſſe voluit, quò reuerentiùs ſe erga Deum haberet; remouítque manum meam, qui caput ejus operire tentaueram.

Graueſcere interim cœpit valetudo ejus, & in extremum diſcrimen adduci;

adeo vt & medici ipsi, omissa dissimulatione, an quòd antea bene sperauerant, aliquot pòst diebus monuerint vix vllam esse spem vitæ. Octauo Kalend. Iulij, vrgente febre, & recedente rursum motu venarum, dubitarunt, tanta vis morbi erat, an postridie reperturi essent viuum. Ergo media ferè nocte accitus Vicarius, impartiit ei extremam vnctionem; præbebátque se ipse vngendum, ad omnia intentus, & loquenti interdum respondens. Redire dein vires, velut ad nouos conatus; mirantibus medicis, senem diuturno & acerbo morbo vexatum, tamdiu viuere.

Postera dies leuamentum aliquod dolori ejus attulit, perlatis Alexandri VII. literis, quibus eum faciebat certiorem de translatione ejus ab Ecclesia Tolosana ad Parisiensem. Eas ipse legi jussit, attentissimèque audiit. Neque dubitauit asserere Archiepiscopum se Parisiensem prorsùs esse, & Ecclesiam vrbis regiæ deinceps, se viuo, Pastore orbatam dici non posse, postquàm Nominationem Principis Romana Sedes approbauerat. Iam antea Canonici Parisienses, quò dolorem suum vniuersis testatum face-

rent, pro valetudine Marcæ, quem summopere optabant ex eo morbo conualescere, preces ad Deum quotidie fundebant in sacrificio Missæ; eóque exemplo, idem factitatum est eorum jussu in Parochialibus Ecclesiis, & in monasteriis. At visis tunc Alexandri literis, quas à me ad eos perferri Marca jussit, solennes in Cathedrali Ecclesia preces, vt mos est in magnis Pontificum Parisiensium periculis, fieri decreuerunt; exposito videlicet ad adorandum sacratissimo Corpore Domini nostri Iesu Christi IV. Kal. Iulij, vt fideles populi ad matrem Ecclesiarum Parisiensium supplices accederent, Dei misericordiam pro eo ægrotante imploraturi. Par cura fuit Serenissimi Principis Henrici Borbonij Abbatis Monasterij S. Germani Pratensis apud Lutetiam, qui III. Kalend. preces quoque solennes, exposito item sanctissimo Corpore Domini nostri Iesu Christi, pro eadem causa fieri imperauit in Basilica S. Germani; anxiis quoque ob eam rem, & valde sollicitis monachis Benedictinis Congregationis S. Mauri, in illo monasterio habitantibus; quorum fuit magna erga viuentem reueren-

tia, quósque vir optimus haud vulgari amore proſequebatur. In ceteras quoque regni vrbes & prouincias manauit hic populorum ardor, & caritas in Marcam; adeo vt in quamplurimis Galliarum Monaſteriis, & Eccleſiis, aſſiduè ejus ſanitas à Deo flagrantiſſimè poſtularetur; vt ex multorum ſermonibus & literis intellectum eſt. Sed quo Toloſanos piaculo taceam? qui cùm viuentem Marcam plurimùm amauerint, non paſſi certè ſunt ei deſieri vota ſua in lamentabili hoc caſu. Conſtat ſanè tanta ac tam religioſa fuiſſe populorum vota, vt ni aliter diuina prouidentia jam ab initio morbi ſtatuiſſet, hauddubiè ægrotus à morte reuocari debuerit. Sed venerat nouiſſima ejus hora, & vltima periodus calamitatum noſtrarum. Horret animus commemorare tempus illud, quum nobis in horto optimi Mecænatis nullo teſte aut arbitro ambulantibus, properè accitus ſum, vt extremum ejus ſpiritum exciperem. Equidem ſtatim à te diſcedens, Vir Clariſſime, in cubiculum ejus feſtinaui, metuens videlicet, ne, abſente me, moreretur. Spirantem tamen adhuc inueni, ſed ita ſpirantem, vt pla-

nè jam exanimis dici potuerit. Quippe ſic eum ſubitò vis morbi oppreſſit, vt nullus corporis illius ſenſus officio ſuo fungeretur. Neque multò pòſt extinguitur, inter amplexus & lacrymas ſuorum. Paucioribus tamen lacrymis compoſitus eſt; & nouiſſima in luce deſiderauere aliquid oculi ejus, cariſſimum videlicet filium, quem vnicum habebat, Galactorivm de Marca, patris in munere Præſidis Palenſis ſucceſſorem, & Abbatem monaſterij ſancti Albini Andegauenſis, qui quinto demum Idus Iunij huc aduenit. Hic, poſt amiſſum patrem, ſolus mearum miſeriarum remedium eſſe debuit, Sorberi, & paterni in me amoris heres: quo viuente, amici fuimus; ipſéque amicitiam noſtram toto illo ſexennio diligenter ac ſanctiſſimè coluit. Quare non injuria, vt ego quidem exiſtimo, ſperare poſſum, eum paternam amicitiam omnibus officiis proſecuturum: neque putauerim verum illud ſemper eſſe quod ait alicubi M. Tullius, veras amicitias difficillimè reperiri in iis, qui in honoribus verſantur, réſque publicas tractant. Nam quod ad me attinet, non committam vt

mea obſeruantia ei deſit, in quo viuentem optimi parentis imaginem intueor; & quo ſaluo, ſaluæ ſunt reliquiæ magni viri. Ejus itaque in iſto mihi viuit auctoritas, hunc vice patris colo; & ſimilis ei filius, eodem eſt apud me pondere quo fuit ille. Neque aliud ab eo exegerim, quàm ne obliuiſcatur vnquam patrem ſibi fuiſſe Marcam, grande adjumentum claritudinis, ejúſque recordatione ſe ſororéſque ſuas conſoletur.

Deceſſit Marca ad III. Kalendas Iulij, quæ dies D. Petro Apoſtolo ſacra erat, horâ ferè vndecimâ matutinâ, aut non multò ſecùs, nono & ſexageſimo ætatis anno nondum exacto, cùm nouem & quadraginta dies eum ſæua vis morbi attinuiſſet in lecto. Paruum & ridiculum fortaſſe videbitur quod dicturus ſum. Cùm eum nos, qui domeſtici ejus eramus, quotidie ad mortem tendere cerneremus, ſpémque omnem abjeciſſemus; optabamus ſanè vt ſi vita conceſſurus erat ex hoc morbo, abiret ſaltem in die feſto D. Petri, cujus nomen ipſe gerebat. Audiit preces noſtras Deus, noſtrúmque luctum exiguo hoc ſolatio leuare voluit: vtinámque eadem facili-

tate apertas aures habuiſſet ad vota quæ concipiebamus pro valetudine ejus.

Hactenus res, viuo Marca, geſtas memoraui, & quæ ægrotante eo, ac moriente, contigerunt. Nunc, quoniam fortuna nos ei ſuperſtites eſſe voluit, reliqua perſequar, ne ſupremum officiũ mortuo negare videar. Inter medicos nihil conuenerat de morbi genere, neque cauſam inuenerant; licèt artem ſuam optimè callerent, & in id omni ſtudio incumberent ne fallerent, néue fallerentur. nam & amici erant. Occultam vim morbi eſſe affirmabant, quantum arte aſſequi poterant. Quippe febris interdum remiſſior, ſæpe ex nullis cauſis apparentibus augebatur; & medicamenta, quæ frequenter ſuggerebantur, ſingulares omninò effectus conſequebantur, & ægroto vtiles. Decies profecta vena eſt. Decies bene ceſſit; ac ægrotus toties viſus eſt meliùs habere. Pertinacia tamen morbi ſemper eadem; & ipſe crebrò querebatur ſe ex viſceribus laborare, manúmque jecori identidem admouebat. vnde conjiciebant medici, ac ex aliis etiam indiciis, inteſtinum illud eſſe læſum, & af-

fectum. Abſceſſum quoque ſuſpicabantur alicubi ineſſe: quem tametſi manifeſtè deprehendas, quod eſt difficillimum, quomodo medicinam adhibebis? Igitur, eo mortuo, poſtularunt vt exanimati corporis anatomia fieret; tum vt morbi genus deprehenderent; tum etiam quòd dicerent vtile domui ejus futurum. Aperto itaque cadauere pridie Kal. Iulij, viſcera omnia integra & admodum ſana apparuerunt; jecore tamen ac pulmone exceptis, in quibus vis morbi reſidebat. Illud vtcunque liueſcens, & præ ardore febrili friabile, manibus vel leuiter compreſſum, totum facilè diſcerpebatur, & in exilia abibat fruſtula. At major pulmoni impreſſa labes. Nam præterquàm quòd totus vtrinque extima ſui parte pleuræ firmiùs adhæreſcebat, ferè totus inſuper lobus dexter abſceſſu præuio ſuppuratum paſſus, in fruſtula craſſiuſcula ex mero pure compacta concreuerat. Mox, recedentibus medicis, corpus lotum more Chriſtianorum, & veſtibus Pontificalibus, vt fieri ſolet, conueſtitum, Pallio quoque Archiepiſcopali ornatum, in ſarcophago plumbeo

tate apertas aures habuisset ad vota quæ concipiebamus pro valetudine ejus.

Hactenus res, viuo Marca, gestas memoraui, & quæ ægrotante eo, ac moriente, contigerunt. Nunc, quoniam fortuna nos ei superstites esse voluit, reliqua persequar, ne supremum officiũ mortuo negare videar. Inter medicos nihil conuenerat de morbi genere, neque causam inuenerant; licèt artem suam optimè callerent, & in id omni studio incumberent ne fallerent, néue fallerentur. nam & amici erant. Occultam vim morbi esse affirmabant, quantum arte assequi poterant. Quippe febris interdum remissior, sæpe ex nullis causis apparentibus augebatur; & medicamenta, quæ frequenter suggerebantur, singulares omninò effectus consequebantur, & ægroto vtiles. Decies profecta vena est. Decies bene cessit; ac ægrotus toties visus est meliùs habere. Pertinacia tamen morbi semper eadem; & ipse crebrò querebatur se ex visceribus laborare, manúmque jecori identidem admouebat. vnde conjiciebant medici, ac ex aliis etiam indiciis, intestinum illud esse læsum, & af-

fectum. Abſceſſum quoque ſuſpicabantur alicubi ineſſe: quem tametſi manifeſtè deprehendas, quod eſt difficillimum, quomodo medicinam adhibebis? Igitur, eo mortuo, poſtularunt vt exanimati corporis anatomia fieret; tum vt morbi genus deprehenderent; tum etiam quòd dicerent vtile domui ejus futurum. Aperto itaque cadauere pridie Kal. Iulij, viſcera omnia integra & admodum ſana apparuerunt; jecore tamen ac pulmone exceptis, in quibus vis morbi reſidebat. Illud vtcunque liueſcens, & præ ardore febrili friabile, manibus vel leuiter compreſſum, totum facilè diſcerpebatur, & in exilia abibat fruſtula. At major pulmoni impreſſa labes. Nam præterquàm quòd totus vtrinque extima ſui parte pleuræ firmiùs adhæreſcebat, ferè totus inſuper lobus dexter abſceſſu præuio ſuppuratum paſſus, in fruſtula craſſiuſcula ex mero pure compacta concreuerat. Mox, recedentibus medicis, corpus lotum more Chriſtianorum, & veſtibus Pontificalibus, vt fieri ſolet, conueſtitum, Pallio quoque Archiepiſcopali ornatum, in ſarcophago plumbeo

conditum eſt ; cui juncta fuit ænea lamina, in qua hæc ſcripta fuerunt.

Hic. jacet. corpvs. Illvstrissimi. ac. Reverendissimi. D. D. Petri. de. Marca. Archiepiscopi. Parisiensis. et. Tolosani. qvi. obiit. iii. Kalend. Ivlii. anno. Domini. m. dc. lxii. ætatis. svæ. lxviii. mense. v. die. vi. anima. cvjvs. reqviescat. in. pace. Amen.

A prandio ſepultura peracta eſt à Canonicis, ceteríſque Presbyteris & Clericis Cathedralis Eccleſiæ Pariſienſis, horâ ferè nonâ, funeris ſacra peragente Decano: corpúſque Marcæ, vt ipſe viuens optauerat, humatum eſt in Choro illius Eccleſiæ, infra Cathedram Archiepiſcoporum. Suprema hæc ei perſoluta pridie Kalend. Iulij. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararéntque quæ in ſuperiorum Pontificum Pariſienſium mortibus honora & magnifica facta fuerant. Vnum occurrit quod reſpondeam ; deceſſiſſe illum in loco non ſuo, adeo vt difficillimum fuerit omnia obſeruare ſolennia quæ in prædeceſſorum ejus funeribus obſeruata fuiſſe memorabant ; feſti-

natam quin etiam ſepulturam, ob diuturnum morbum; & ne filius ejus, qui propediem aduenturus erat, reperiret corpus inſepultum.

Habet itaque Eccleſia Pariſienſis ſpolium magnæ animæ, ac velut dimidiam partem viri quem nunc deflemus; cujus memoria nunquam intermoritura eſt, donec virtus aliquo in pretio erit apud homines, & quandiu magnorum virorum meminiſſe juuabit. Errauerunt tamen, Vir Clariſſime, qui pronuntiarunt liuorem in viuis quidem paſci, ſed poſt fata tandem extingui. Nam quos inuidia erga viuentem mouebat, acriùs dein in mortuum inſultarunt; inimicitias etiam, quod eſt prorsùs inhumanum, cum ſepulcro ejus exercentes: hoc vno tamen ei inimici, ſi verum profiteri liceat, quòd paulò iniquior videretur erga ſectam Ianſeniſticam. Quòd ſi Deus mihi tribuat, vt vitam ejus vberiùs deſcribam; ſic illos depingam, vt nulli poſthac remanſura ſit vel minima dubitandi cauſa, quin homines ſint egregiè mali, & odio publico digni.

Reliquit Marca præclaras lucubrationes multas, præter eas de quibus

ſuprà memoraui, dignas profectò quæ manibus eruditorum hominum terantur. Nam præterquàm quòd nonnulla paſſim addidit in libris quatuor de Concordia Sacerdotij & Imperij, qui jam editi ſunt; liber quintus, in quo agitur de dignitate & auctoritate Legatorum Sedis Apoſtolicæ, penè confectus habetur: eáque ſeculi noſtri felicitas eſt, vt quæ ad perfectionem ejus deſunt, nullo negotio ſuppleri poſſint ex quibuſdam aliis ejus lucubrationibus. Tum qui libri ſexti locum occupaturus erat in editione noua quam meditabatur hujus operis, Tractatus de auctoritate Conciliorum Prouincialium & Generalium totius Diœceſeos Gallicanæ, quæ vulgò Nationalia vocantur, omnino perfectus eſt. Sequitur dein Tractatus de Iudiciis Canonicis Epiſcoporum, & ipſe item perfectus. Libri octaui loco eſſe poteſt Tractatus de Iure Regaliæ: in quo repetit ab initio ceremonias obſeruari ſolitas in electionibus Epiſcoporum; quid Clero & populo in iis licuerit, quid Epiſcopis comprouincialibus, & Metropolitano; quæ deinde mutationes inductæ ſint, præſertim in Gal-

lia ; & cetera quæ ex ea materia ſequi videntur. Tum Inueſtiturarum controuerſia narratur. vnde Regaliæ origo. Canon Laodicenus nouè explicatur. ne quid dicam de ceteris. Pſalmorum quoque Dauidis LXXXII. priorum, atque item LXXXVIII. ſenſum literalem & perpetuum expoſuit, juxta mentem LXX. Interpretum, ac editionis ejus quam Vulgatam vocamus ; additis Gloſſis, vt ipſe vocat, ſiue Annotationibus ad locos difficiliores ; & indicatis etiam interdum eruditorum virorum diuerſis ac diſcrepantibus ſententiis: perfeciſſétque hoc opus, ſi longiorem illi vitam Deus tribuiſſet. Inſtituerat præterea componere integrum opus de Veteribus Canonum Collectionibus, præſertim Romanæ Eccleſiæ; non omiſſis interim Canonibus Africanis, in quibus multa perſæpe occurrunt quæ lectorum diligentiam morantur ; qúæque viri docti manum hauddubiè deſiderant, vt difficultates complanentur. Nec tamen omnino periit hoc opus : ſuperſúntque ex eo fragmenta aliquot, magno vſui futura eruditis. De Exemptionibus quoque monaſteriorum edere

Tractatum destinauerat. Quod vt meliùs intelligas, subjiciam heic tibi ipsa verba ex epistola ejus ad Lucam Holstenium data Tolosæ anno M. DC. LX. Kalendis Ianuariis: *Audiui insuper, repertum à te pridem fuisse insignem thesaurum in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Barberini, Concilium, inquam, Africæ, habitum sub Bonifacio Episcopo Carthaginensi; in quo agitur de immunitate ab eo monachis concessa. Concilij hujusce frequens mentio est in vetustis quibusdam monasteriorum Gallicanorum priuilegiis, quæ volunt illa monasteria frui ea libertate quæ continetur in Synodo Bonifacij. Diù mihi quæsita est isthæc Synodus, quæ non minimam lucem adferre potest intricatissimæ difficultati: quam enodare ita constitui in Tractatu speciali de Exemptionibus monachorum, vt nulli posthac remansura sit vel minima dubitandi causa quin liceat Summo Pontifici gratificari quibus voluerit.* Et in alia, vbi loquitur de Marca Hispaca: *Hic tamen labor non impediet, quin Dissertationes meæ de Regularium Exemptionibus in lucem prodeant.* Illud tamen admoneri in primis conuenit, Dissertationes illas nunquam fuisse elucubratas ab Illustrissimo Viro; quamuis ab Holstenio

nio missum ad eum fuerit Concilium illud Carthaginense, vel saltem ea Concilij illius pars in qua agitur de libertate ab eo concessa monasteriis. Nam ita esse fidem facit Holstenius ipse in epistola ad Illustrissimum Virum scripta sequentibus Kal. Martiis. *Nunc fidei*, inquit, *& obseruantiæ meæ arram mitto Acta Concilij Carthaginensis Bonifatij Episcopi, operi quod instituisti de monasteriorum libertate in primis opportuna. Prior pars, quam prolixo volumine, quod Concilia antiqua Ecclesiæ Africanæ complectitur, edendam seruo, fidei Catholicæ restitutionem post Vandalicæ persecutionis procellam continet; tum verò Sedis Carthaginensis Primatum & prærogatiuam, prouinciarum quoque Africanarum ordinem & jura: vti etiam peculiarem Ecclesiæ Africanæ disciplinam prolatis præcedentium Conciliorum decretis explicat & confirmat. Illud doleo, secundæ partis, quam mitto, decretum in Palatino codice desiderari. idque non vetustatis injuria consumtum, aut à mala manu discerptum, sed scriptoris culpa omissum. Ille enim quòd monachorum libertati minùs faueret, decreti Africani loco Canones Chalcedonensis Synodi subjunxit, quibus monasteria Episcopis permittuntur. Eum tamen defectum*

alij codices antiqui ſatis feliciter ſupplent; vt poſt veterum priuilegiorum teſtimonia de Concilij hujus ſententia dubitari non poſſit.

Sed in primis deplorandum eſt, Marcæ per valetudinem ejus non licuiſſe epiſtolam ſcribere quam vltro promiſerat ſe ſcripturum ad Clariſſimum & Eruditiſſimum Virum Philippvm Labbevm Preſbyterum è Societate Ieſu: in qua Honorium Romanum Epiſcopum, quem ſeculi noſtri malignitas in Concilio Sexto Oecumenico damnatum eſſe contendit vt Monothelitam, ab ea labe prorsùs immunem reddidiſſet, oſtendiſſétque nihil aliud in eo damnatum eſſe præter negligentiam, & quia variè ſe geſſerat. Primùm enim probare decreuerat euidentiſſimis argumentis germana eſſe Acta illius Concilij, neque à Græcis corrupta; contrà quàm viſum eſt nonnullis viris eruditiſſimis. Deinde probaſſet Honorium illic fuiſſe damnatum; non quia Concilium putarit illum docuiſſe hæreſim, vt iſti nouelli hæretici exiſtimant; ſed quia Sergij Patriarchæ CP. & Cyri Alexandrini Conſultationẽ ambiguis reſponſis eluſerat, neq; ſtatim damnauerat hæreſim tunc recens emer-

gentem. Vnde data populis Orientis occaſio credendi Monothelitarum opinionem non eſſe hæreticam, quandoquidem eam prima Sedes non feriebat anathemate. Scilicet Honorius eo deceptus eſt, quòd Patriarchæ illi pollicerentur Orientem vniuerſum, vbi Neſtorij & Eutychetis errores vigebant, ad Vnitatem Eccleſiæ Catholicæ rediturum, Conciliíque Chalcedonenſis decretum de duabus naturis in Chriſto vnitis amplexurum, ſi concedi aliquo modo poſſet vnicam in Chriſto voluntatem fuiſſe. Et cùm noua hæc opinio, vt ſunt omnia ferme noua, interpretationi tum obnoxia eſſet, quando videlicet nondum damnata erat ab Eccleſia; Honorius, quò faciliùs Orientem à vetuſtis erroribus reuocaret, οἰκονομικῶς & per Diſpenſationem à ſummo jure receſſit; vt Marcæ verba ad hunc locum traham. Hæc tamen Diſpenſatio infeliciter illi ceſſit; vt jampridem obſeruatum eſt in libro tertio de Concordia cap. XIII. §. IX. Nam hinc factum, vt damnationis ſententiam in eum pronuntiauerit Sexta Synodus, perſuaſúmque fuerit orbi vniuerſo illum inſanam vnius voluntatis opinionem fo-

uiſſe, quam incipientem extinguere debuerat. Adferam heic loca veterum, quibus ſententiam ſuam fulcire deſtinauerat Mecænas, vt epiſtolæ illius jacturam aliqua mea diligentia reſarciam. Agmen ducet Leo II. Pontifex Romanus: qui de Honorio in Synodo Sexta damnato loquens, hæc ad Hiſpanos Epiſcopos ſcribit: *Qui flammam hæretici dogmatis non, vt decuit Apoſtolicam auctoritatem, incipientem extinxit, ſed negligendo confouit.* Sui ſimilis eſt idem Leo in epiſtola ad Imperatorem Conſtantinum Pogonatum: cujus verba in contextu quidem Latino ſubobſcura ſunt, ſed in Græco mirè conueniunt cum verbis epiſtolæ ad Hiſpanos. Ὅστις ταύτην, inquit, τὴν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἁγνίσαι· ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησε. Quæ ſic rectiùs exprimi cenſebat Marca: *Qui hanc Apoſtolicam Eccleſiam non eſt conatus luſtrare doctrina Apoſtolicæ traditionis; ſed prophana proditione puram maculari permiſit.* Imperator Conſtantinus manifeſtè docet Honorium in hac fidei cauſa ſe variè geſſiſſe. *Ad hæc & Honorius*, inquit ille in Edicto ſuo, *qui fuit antiquæ Romæ*

Papa, hujusmodi hæreseos confirmator, qui etiam sui extitit oppugnator: ὁ τῆς αἱρέσεως βεβαιωτὴς, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ προσμαχόμενος. *Significat*, inquit Marca, *pugnantia inter se scripsisse Honorium, atque hoc pacto hæreseos fuisse confirmatorem. Quæ in eandem cum Leone sententiam recidunt.* Hæc verò loca congesserat Marca antè quàm discederet Parisiis, ad Fontem-Blaudi accessurus, ann. M.DC.LXI. Quibus addere volebat locum quendam ex Diurno Pontificum, à Labbeo indicatum; vbi scriptum est, Honorium prauis Monothelitarum dogmatibus fomentum impendisse. Nam contendebat Mecænas negligentiam Episcopi in causa fidei crimen esse quod depositionis pœnâ plecti deberet. In cujus sententiæ probationem adferebat Rescriptum Imperatorum Honorij & Theodosij ad Aurelium Episcopum Carthaginensem, datum v. Idus Iunias, Rauennæ, Monaxio & Plinta Coss. *Comminatur enim Princeps secundùm Canones*, vt Marca scribit, *Episcopatus amißionem iis qui segniter se gesserint aduersùs Pelagianos, & præter expulsionem à ciuitatibus, quæ pœna secularis est, interdictam quoque in perpetuum communionem.* Addunt Impe-

ratores: *Vna enim eadémque culpa est eorum, qui aut dissimulando conuenientiam, aut non damnando fauorem noxium præstiterint.* Idipsum docent, vt Marca adnotatum reliquit, Leo I. & Innocentius III. in Concilio Lateranensi. Vnde colligebat ipse, potuisse Honorium à Sexta Synodo damnari, non quòd docuisset hæresim, aut quòd Monothelitis consensisset, sed ob negligentiam in damnando eorum errore; cùm eadem sit culpa, vt inquiunt Imperatores, eorum qui aut dissimulando conuenientiam, aut non damnando fauorem noxium præstiterint. Nam *inferiorum ordinum culpæ*, (vt ait sanctus Leo epist. 111.) *ad nullos magis referendæ sunt, quàm ad desides negligentésque rectores: qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam.* Primùm enim Honorij silentium, aut, vt cum Augustis loquar, dissimulatio, ex epistolis Papæ Leonis II. deprehenditur; qui eum redarguit quòd Monothelitarum hæresim negligendo confouerit, & quòd proditione sua Apostolicam Ecclesiam, quæ pura erat, maculari permiserit. Eædem Leonis epistolæ docent, eum fauorem noxium

præstitisse huic pestiferæ doctrinæ: quam non, vt decuit Apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confouit. Constantinus quin etiam Imperator hoc sensu dixit, Honorium fuisse hujus hæreseos confirmatorem. Sed præterea extant ipsæ Honorij epistolæ ad Sergium Patriarcham scriptæ, & in Synodo Sexta recitatæ, ob quas Synodus illa, cùm agnouisset eum aliquo modo tergiuersatum esse in causa fidei, sententiam damnationis in eum protulit vt negligentem; quòd negligentia Episcopi in causa fidei crimen sit atrocissimum, cui omnem veniæ spem præcidunt iidem Augusti. Nam quod ad Honorij doctrinam attinet; jam alij probauerunt, eum prorsùs auersum fuisse ab errore Monothelitarum, neque illis vnquam consensisse; vt inutilis omnino futura sit mea opera, si velim hanc partem suscipere probandam. Dispensatio mera fuit, & quoddam velut obsequij genus, quo populos Orientis demereri studebat, vt eos dein faciliùs ad Vnitatem Ecclesiæ Catholicæ reduceret. Habes heic, Vir Clarissime, delineationem quandam rudem epistolæ ejus quam vir

eruditissimus scribere decreuerat: quæ si ab eo confecta fuisset, dubium non est quin singulari beneficio sibi deuincturus fuerit Apostolicam Sedem.

Meliorem igitur fortunam expertæ sunt quamplurimæ Dissertationes Ecclesiasticæ; quarum heic tibi aliquas adnotare placet, quæ supersunt.

De Stemmate Christi.

De tempore aduentus Magorum: Et an Reges fuerint.

De patria Vigilantij.

De tempore Synodi Sirmiensis plenariæ: Et de Valentis & Vrsacij venia.

De Canone quinto Synodi Constantinopolitanæ.

De Synodica epistola Synodi *Illyricianæ habitæ decreto Valentiniani senioris, quæ extat apud Theodoretum lib. 4. Hist. Eccles. c. 9.*

De forma regiminis à Christo instituta in Ecclesia: Et de discrimine Clericorum & Laïcorum ex jure diuino.

In cap. Clericos. *3. q. 4. de Clericis brachio seculari tradendis.*

Præter ea opuscula Illustrissimi Viri, habentur quamplurimæ ejus epistolæ Latinæ, ad diuersos scriptæ: quæ si re-

ferrentur in volumen, magnum proculdubio facerent. Extant enim ſcriptæ ejus nomine, quamquam & aliquoties alieno, vt ſuprà monui, epiſtolæ ad Summos Pontifices, Cardinales, Epiſcopos, & alios viros dignitate aut eruditione præſtantes : quarum nonnullæ, vt dicam quod res eſt, continent tantùm familiare literarum inter magnos viros commercium multo vrbanitatis ſale aſperſarum; at ceteræ, quæ magno in numero ſunt, tractant de multis ingentibus negotiis publicis, ac priuatis, aut de rebus ad rem literariam illuſtrandam ſpectantibus. Extant etiam quampluri-ma Gallicè ſcripta opuſcula, quæ recenſere longum eſſet : quorum quædam tantùm heic adnotabo, vt guſtum reliquorum præbeam. Nam omitto de induſtria magnam molem Narrationum, ſiue Relationum, Codicillorum ſiue Memoriarum, (Gallicè *Memoires*) & Epiſtolarum, quas Gallicè ſcripſit occaſione diuerſorum ingentium negotiorum, quæ& ipſæ magno volumini ſufficere poſſunt.

Queſtions notables de l'Hiſtoire de France.

Traicté du Sacre des Roys de France.

De la publication du Concile de Trente.

Des Indulgences.

Des resignations volontaires des Eueschez.

De l'information des vie & mœurs des Euesques Nommez.

Des reparations des Eglises ordonnées par les Bulles aux Euesques.

Du droict de visite qu'ont les Euesques aux Eglises des Reguliers.

Traicté de l'approbation des Reguliers pour Confesser.

Du droict des Coadjuteurs.

Quid igitur nobis supereſt, Sorberi Vir Clariſſime, niſi vt infelicitatem noſtram, æternis cauſam lacrymis eſſe exiſtimemus; néue vnquam intercidere patiamur memoriam virtutum Optimi Mecænatis, aut recordationem ſingularis ejus in nos beneuolentiæ. Equidem in ea ſum ſententia, vt arbitrer ingratiſſimos hominum nos eſſe futuros, niſi ſemper amemus quicquid ex Marca amauimus, & quicquid ex eo manet. Nam, vt interim de me taceam, amabat te ille haud vulgariter, ac de te apud omnes magnificè loquebatur & ſentiebat; inter intimos amicorum te ponebat; ac frequenter arcana ſtudiorum ſuorum tibi lubenter aperiebat: quæ tamen, vt tu

præclarè obſeruaſti in Allocutione tua, non omnibus adeo patebant. Eſt profectò conciliatrix amicitiæ, virtutis opinio. Nam niſi ille pietatem, ſapientiam, & eruditionem tuam agnouiſſet, hauddubiè nihilo te magis ſibi admouiſſet, quàm alios quoſdam, quos ab adytis ſapientiæ & eruditionis ſuæ arcebat velut prophanos. Oſtendiſti porrò, VIR ERVDITISSIME, quàm non indignus eſſes tanti viri amicitia, & quàm non ingratus; qui, compoſito demum eo, laudes ejus publicè proſecutus es. Nec ſolùm hoc. Sed etiam me, licèt ſponte ad id currentem, amantiſſimè hortatus es, vt præſtantiſſimi Archiepiſcopi vitam moréſque deſcriberem, gratum opus hominibus eruditis & virtutem amantibus. Multùm tamen literati profectò debent Clariſſimo Doctiſſimóque Viro FRANCISCO SOLLEISELO CLAPIERIO Patritio Lugdunenſi, veteri Mecænatis amico, & quidem ex intimis: cui cùm hoc meum conſilium, vt eſt noſtra familiaritas, patefeciſſem, peruicit vt vitam illam paulò vberiùs deſcriberem quàm animo deſtinaueram.

Cùm autem Allocutio tua mihi im-

pensè placuerit, tibíque me eo nomine plurimùm debere agnoſcam; tum illud inprimis animum meum præcipua voluptate perfudit, quòd Marcam cum Agricola contuliſti : ac, ſi crimen illud tibi publicè exprobrari non abnuis, mihi conſilium meum pręripuiſti. Soleo enim Marcam comparare cum Agricola, multis de cauſis; ídque me olim ei dixiſſe memini, inter domeſticos ſermones. Nam, vt omittam multas Agricolæ virtutes in Marca fuiſſe, quod quiuis facilè deprehendere poteſt ex comparatione hujus Epiſtolæ cum Vita Agricolæ à Tacito ſcripta; vterque gradatim ad ſummos honores peruenit, quibus in republica quiſque ſua functus eſt. Agricola Britanniam prouinciam tenuit vltra ſeptem annos; Marca verò Cataloniam tantundem temporis adminiſtrauit. Ambo illuſtri genere nati, ſpecioſas opes habuere, non tamen nimias. Neuter fortunas ſuas auxit ex pecunia publica, neque ex bonis prouincialium. Prudentia in vtroque par, & humanitas propè ſingularis. Vis enim tibi compendio deſcribam Optimum Mecænatem? Audi Tacitum, de Agricola loquentem: *Quòd ſi habitum*

quoque ejus posteri noscere velint; decentior, quàm sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris supererat. Bonum virum facilè crederes, magnum libenter. Nihil dicas interesse inter eos; nisi quòd Marca felicior Agricolâ, bonos Principes nactus est, longiorémque ac tranquilliorem vitam vixit.

Agnoscis, inquam, Sorberi, quàm sapienter institueris comparationem Marcæ cum Agricola. Voco te nunc ad alterum Terentij locum; quòd eum huic meo instituto mirificè conuenire arbitrer, malímque elegantissimi Poëtæ verbis vti, quàm meis, vt animi mei sensa exprimam. neque tu, opinor, negabis in eam rem factos videri hos versus.

Sic vita erat: facilè omnes perferre, ac pati,
Cum quibus erat, cùmque vnà, his se dedere,
Eorum obsequi studiis: aduersus nemini:
Nunquam præponens se illis.

Magnam esse facilitatem ejus & comitatem, omnis ordinis homines vltro confitebantur, ac prædicabant; quæ tanta fuit, vt vel humillimæ sortis homines facilè admitteret, comitérque exciperet, quoties ejus ope indigebant; ne-

minem contemnens, & in neminem contumeliosus. Attamen ejus facilitas non sine grauitate erat, neque comitas sine seueritate; adeo vt cùm viri auctoritate grauis honorem nusquam corrumpi per familiaritatem sineret, difficile intellectu esset, vtrum eum amici magis vererentur, an amarent. Nam, quod est rarissimum, (recurrit enim Agricola) nec facilitas illi auctoritatem, nec seueritas amorem deminuit. Viros verò literatos, ac studiis doctrinísque deditos, non referrem in familiaritatem ejus admissos, cùm id satis supérque notum sit, nisi me ita agere moneret versus ille Terentianus: *Nunquam præponens se illis.* Etenim quamuis literatos, qui ad eum frequenter tanquam ad omnis eruditionis parentem ac magistrum veniebant, doctrinâ superaret, nunquam tamen se supra illos extollebat; adeo vt si cui modestia ejus nota non fuisset, quæsiturus famam fuerit. Nempe moderabatur eruditioni suæ, ne cui se præponere videretur. Nam vincere, velut Agricola, inglorium arbitrabatur. Nemini aduersus fuit, nisi malis: nec inimicitias cum aliquo exercuit, nisi coactus. ac semper remisit.

quamquam & magnæ interdum causæ erant, ob quas suscipere inimicitias cogeretur, nisi erectum & sublime ingenium cohibendos existimasset motus iracundiæ. Christianum in primis, ac religiosum pectus habuit; offensionum immemor, & moris majorum summus imitator. Quippe Sedem Apostolicam summo semper studio prosecutus est; ejúsque dignitatem & jura sæpissime vindicauit aduersùs eos qui coërcendam clamitant intra certos limites Romani Pontificis auctoritatem, quamuis persæpe non intelligant quid veneranda antiquitas præceperit custodiri. Neque tamen temperamenti egebat; nec, vt plerique solent, deformi obsequio excessit limites veri; constans in primis aduersùs vim externam, quoties aliqua tentabantur contra priscum morem, aut contra jura Regum Christianissimorum. Erat enim ille vnus ex omnibus maximè aptus ad fouendam Concordiam Sacerdotij & Imperij; cùm pari auctoritate & gratia apud Summos Pontifices & Reges Francorum viguerit, dum vtrorumque jura, quod est dificillimum, fortiter vbique propugnaret absque alterutrius injuria aut offensione.

Quare nequaquam miror Eminentissimum ac sapientissimum Virum Iulium Cardinalem Rospigliosium ad te nuper in quadam epistola scripsisse; MARCA SVBLATO, PLVRIMAM IN CHRISTIANA REPVBLICA FACTAM ESSE IACTVRAM. Neque enim dubitari potest, quin Alexander VII. Pontifex Maximus, qui Marcam præcipuo quodam amore semper dilexit, cujúsque summas virtutes noster vicissim impensè venerabatur etiam antè quàm ad Summi Pontificatus apicem perueniret, cujus rei argumenta sunt scriptæ inter eos vltrò citròque epistolæ quamplures; dubitari, inquam, non potest, quin Alexander plurimum ex morte ejus dolorem perceperit, cujus ope sperabat finem demum aliquem imponi posse dissidiis hujus seculi. An existimas mediocrem fuisse dolorem Eminentissimorum Cardinalium Chisij, Barberinorum, Corradi, Estensis, Rospigliosij, Sacchetti, Grimaldi, Guidij à Balneo, Albicij, Pallauicini, & aliorum quorundam; quos omnes amicos Marcæ fuisse, ingentésque ejus virtutes coluisse, scriptæ ab iis ad eum literæ testantur? Quòd si propiùs intueri juuat

juuat ; credísne Illustrissimum Virum Cœlium Picolomineum Cæsareæ Archiepiscopum , & Nuncium Apostolicum, vulgari more aut communibus lacrymis prosecutum esse funus tam acerbum ? Erras profectò , si ita sentis , & grauem amicitiæ eorum injuriam facis.

Sed his omissis , ad me redeo , Sorberi Vir Clarissime; vt postquàm tecum communicaui dolorem meum , te nunc consolationis meæ faciam participem. Scripto prodideras in calce Allocutionis tuæ , exoptare te vt post amissum Marcam , studiis fortunisque meis fautorem non degenerem nanciscerer , quo me solari ego possem. Habent , ni fallor, occultam aliquam vim sincera & pia amicorum vota , cui contradici non potest. Ea quippe tunc fuit Illustrissimi ac Doctissimi Viri HENRICI LAMOTHÆ HODENCVRII RHEDONENSIS olim EPISCOPI,nunc verò ad ARCHIEPISCOPATVM AVSCITANVM Nominati pietas , ac tam præclarus & mirificus ejus in me amor , vt me ad se recipiens , in contubernium etiam suum admitteret. Sanè si prorsùs extingui posset , quod nolim , memoria recentis meæ calamitatis , in eum virum

incidi, qui ſolus efficere poteſt ne vnquam meminerim infelicem me fuiſſe. Nam præterquàm quòd omni genere eruditionis imbutus eſt, ſtudiáque noſtra amat & probat; plurimùm præterea & honeſtiſſimum ocium mihi conceditur ejus benignitate, nulla alia re, quàm literarum aſſidua tractatione conſumendum. Cùm autem ita affectus ſim à pueritia, vt literis ſemper deditus fuerim, libróſque tractare amem; næ ego omnium hominum fortunatiſſimus ſum, qui nactus eodem tempore ſim Doctiſſimum Mecænatem, & mirificam magnámque librorum bibliothecam, qua me vir optimus vti & paſci jubet lubentiſſimè. Adeo vt facile intellectu ſit, mihi hoc propè fataliter datum eſſe, vt in magnorum tantùm virorum familiis viuam. Vale, Vir Clariſſime, & Eruditiſſime; méque, vt facis, ama, qui parem ingentibus tuis virtutibus Patronum contingere cupio, voueóque. Lutetiæ Pariſiorum III. Idus Decembris, anno M. DC. LXII.

SAMVELIS SORBERII
AD STEPHANVM BALVZIVM
ALLOCVTIO
IN FVNERE
Illustrissimi ac Reuerendissimi
PETRI DE MARCA
ARCHIEPISCOPI PARISIENSIS,
Patroni sui Optimi.

IN summo animi mœrore, qui me totum occupat, BALVZI Doctissime, nullum præsentius inuenio remedium, quàm in sinum tuum doloris mei causam effundere, & luctui nostro communi tecum indulgere. Neque enim verendum mihi, ne si modum lacrymis, quem necessariorum vel amicorum ceteri ponent, ipse fortasse non imponam, debitæ parentationis mensuram supergressus videar. Nosti tu quâ me beneuolentiâ Illustrissimus Archiepiscopus, cui Iusta nunc persoluimus, ornauerit; nec minùs perspectas habes rationes, propter quas ego tot titulis Venerandum Senem in

turba clientum frequentissima præ ceteris colueram. Quandoquidem vnà tecum sæpius ad familiaria colloquia admissus, multò propiùs introspexeram, quæ non omnibus adeo patebant. Cùm scilicet passim non promeret, quæ ex reconditiori sapientiæ penu aliis, quorum fidem non satis probasset, velanda, atque fideli silentio committenda putaret. Sed cùm tu in primis tanti viri virtutes, assecla perpetuus, domi, forísque, lateri semper adhærens, dimensus fueris, ad te jure prouocare debeo, si quæ mihi reliqua est Patroni nostri memoriæ insculpta imago, procul olim spectantium, vel liuidorum fidem superet. Quare est cur te horter, MI BALVZI, vt quamprimùm facias, & in lucem proferas iconem, quæ delineationem quandam contineat Vitæ, Morum, Eruditionis, & Sapientiæ illius quam præsentem nuper coluimus, & amissam nunc querimur. Neque illud quidquid erit solatij nobis inuideas velim, dum cogitas marmoreum aliquando ponere Mecænatem tuum in prolegomenis ad postuma ejus scripta, quæ publici juris facies. Igitur vel rudi nunc penicillo rem depropera; atque ita recrea nos exanimes, & veris vocibus, quas pectore ab imo, sed lan-

guidè jam, & obstructis veluti mœstitiâ faucibus, emittimus, testimonio tuo fidem adstrue.

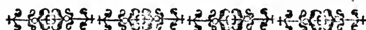
Hodie extulimus PETRVM DE MARCA, & eodem tumulo condidimus patriæ suæ decus, Regni totius oraculum, Ecclesiæ sidus, literatorum Apollinem, Virum nullis non virtutibus ornatum. Fuit ille cujus tantopere probata Regibus nostris, & Summo Pontifici, doctis & bonis omnibus pietas & eruditio. Fuit ingens gloria Gallorum. Fuit ille, inquam, PETRVS DE MARCA, cujus solertiam, & nos qui præsentes oculis tantam sapientiam vsurpabamus, & qui procul in scriptis, vel ex aliorum narratione cognitam habebant, longè latèque mirabantur. O jacturam irreparabilem! ô vulnus Ecclesiæ inflictum vix medicabile! ô Virum nullis lacrymis satis lugendum! Vbi talem; vnde talem; Quando talem? Nullum equidem, MI BALVZI, quocunque me vertam conspicio, quem huic numeris omnibus parem futurum hoc æuo nostro sperare possim; in quem scilicet tanta rerum humanarum diuinarúmque scientia, tótque ingenij dotes, quæ vix in vna mente morantur, conueniant. Quàm rara enim concordia acuminis & prudentiæ, eru-

ditionis & modeſtiæ, Sacerdotij & Imperij, religionis & politices, honorum & moderationis. Quippe ſemel tantùm atque iterum contingere ſolet toto ſeculo, vt idem homo, qui antiquæ nobilitatis gloriâ clarus naſcitur, primùm imbuatur bonis artibus; dein negotiis tractandis manum juuenis admoueat; & tandem rebus in patria præclarè geſtis, ad majora tractanda non ambitu, non vllo fauore Principum, ſed proprio ſuo merito, atque ita efflagitante publicæ vtilitatis bono, in Aulam euocetur; Quò propior factus clauo, nullis non tempeſtatibus, nullo non in littore, tanquam Ciuilis juxta & Eccleſiaſticæ gubernationis peritiſſimus, circa res belli ac pacis, nubilo ſerenòque cælo pariter conſulatur. Quis autem hæc inter, ſi exoriatur tandem aliquis, qui doctrinâ ſuâ aliquatenus Marcam referat, vndecunque tamen ſimilis euadat; qui moribus repræſentet; qui ſepoſita toruitate, rectum animi ſeruet; qui tantam cupiditatum moderationem, tam blandos vultus, tantam ſermonis perſpicuitatem, tantam in Regem fidem, in alios reuerentiam, in omnes comitatem; qui denique tam obuium vnicuique, & præſertim literatis tam niueum pectus, tam commodas au-

res præbeat? Atque adeo, vt totum Agricolam agnoscas, qui retineat, quod est difficillimum, ex sapientia modum? O iterum immedicabile vulnus Regno florentissimo, & Ecclesiæ inflictum Catholicæ! Desiderabunt proculdubiò hujuscemodi factum virum, vel illi ipsi qui repudium olim sanæ doctrinæ miserunt, & tandiu fœdo illo schismate, cujus nunc partem maximam saniorémque pudet, gloriati sunt; nec minùs illis forsan desiderabitur aliquando, qui circa ejus obitum visi sunt palam paulò infensiores; qui funem altercationum plus æquo traxere; quibus dedit disputandi prurigo nobilem stili elegantissimi exercendi, & doctrinæ reconditioris proferendæ occasionem; quos verò piget strictum, non infeliciter quidem ad nominis sui famam, calamum recondere. Nemo etenim aptior fuit tum componendis dissidiis veteribus, tum euellendis ex agro dominico nuperis dissensionum plantariis, atque zizaniis, vt cum nostro Præsule dicam; si quidem tali nomine Summus Pontifex nuper donandam censuit illam contentionem, quæ inter viros doctos & vtrinque pios ac percelebres viguit per annos hosce viginti. Qua de re plura referre tu poteris; neque forsitan ego plurima,

quæ mihi in mentem ſæpius venerunt, aliàs reticebo. Superſedeo itaq; BALVZI doctiſſime, à congerendis hic loci in ſententiæ meæ confirmationem, atque adeo in laudem Illuſtriſſimi Archiepiſcopi, quæ fuſiùs diducere poſſem. Nec me quiſquam præuerteret, ſi te vnum excipiam, in recenſendis Baronij, & Bellarmini, Papinianíque iſtius, ne dicam Ambroſij, & Auguſtini, meritis; quos omnes PETRI DE MARCA nomen complectitur: quippe qui ad ſideris iſtius inſpectionem inconniuentibus oculis tot annos attentus fuerim. Quam quidem in illo obſeruando ſedulitatem meam tantò magis mihi gratulor, cùm in ea tempora nos incidiſſe videam, quibus non facilè gignuntur virtutes; vnde mirum jam mihi non videtur, ſi non optimè æſtimentur, & multi libenter bonum virum MARCAM crediderint, quibus non tam facilè Vir magnus apparuerit. Multi ſanè quæſierunt famam, pauci interpretati ſunt, nullis phaleris onuſtam, nullo ſtipatam ſatellitio, ſub pallio latentem, ſine pompa, ſine fuco incedentem. Verùm ille obſequio ac modeſtia, pari cum induſtria ac probitate eò acceſſit, quò plerique per abrupta peruenere; neque vnquam ille inclareſcere geſtiit rebus

quæ in nullum Reipublicæ vſum forent. Sed iterum ſatis. Ita nunc premor angore animi, vt in aliud tempus hujuſcemodi parentatio differenda ſit; dum tu, MI BALVZI, in ſolatium doloris mei tuíque ſparges mecum debitis lacrymis fauillas calentes Patroni noſtri, & vitam Senis Optimi in tabula depictam mihi quamprimùm repræſentabis. Ad quæ te voco, & vt me amare perſeueres, qui ſtudiis & fortunis tuis fautorem non degenerem exopto. Vale. Lutetiæ Pariſiorum pridie Kal. Quinctil. A. R. S. cIↃ. IↃC. LXII.

EPISTOLA S. D. N. ALEXANDRI PP. VII. AD ILLVSTRISSIMVM VIRVM PETRVM DE MARCA Archiepiſcopum Pariſienſem.

Venerabili Fratri Petro Archiepiſcopo Pariſienſi.

ALEXANDER PP. VII

VEnerabilis Frater, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. In Conſiſtorio ſecreto quod hac mane habui

mus, Fraternitatem Tuam ad Ecclesiam Parisiensem ex Tolosana transtulimus: nec dubitamus, quin zelus, virtus, & auctoritas tua rebus omnibus Archiepiscopatus istius, & præsertim Iansenismi zizaniis, vti scribis, diuturna Præsulis absentia succrescentibus euellendis omnino salutaris futura sit. In quo sanè pietatis, aliarúmque virtutum Tuarum injuria foret, si eas adeo præclarè, spectatèque tanto cum bonorum omnium plausu currentes adhortari vellemus. Porrò sacrum Collegium Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium cùm promeritis Tuis, tum Paternæ caritati erga Te nostræ tribuit, vt expensarum pro expeditione facilitatem eam, quæ pro temporis, rerúmque circumstantiis fieri maximè potuit, libenter indulserit. Omnipotentem Deum piis conatibus Tuis in ista Pastorali vigilia propitium, fauentémque precamur, Apostolicam benedictionem Fraternitati Tuæ peramanter impertientes. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die v. Iunij M. DC. LXII. Pontificatus nostri anno octauo.

F. FLORENTINVS.

Epiſtola Eminentiſſimi Cardinalis Chiſij ad eundem.

Illuſtriſſimo & Reuerendiſſimo Domino Petro Archiepiſcopo Pariſienſi.

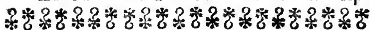
ILLVSTRISSIME ET REVERENDISSIME DOMINE,

Hoc mane in Conſiſtorio Sanctiſſimus D. N. admiſit ceſſionem Pariſienſis Eccleſiæ ab Eminentiſſimo Cardinali de Retz in manibus Sanctitatis ſuæ factam, eámque contulit Illuſtriſſimæ Dominationi Veſtræ. Qua in re Sanctitas ſua non ſolùm Chriſtianiſſimi Regis judicium comprobauit; ſed omnium etiam, quibus & Illuſtriſſimæ Dominationis Veſtræ virtus admirationi, & Catholica Religio cordi eſt, expectationi votíſque ſatisfecit. Ea occaſione actum eſt de condonanda impenſa expeditionis. Ac multa quidem erant, quæ Sacro Collegio ſuadere videbantur, ne à veteri inſtituto & à Conſtitutionum Decretis recederetur: taxæ tenuitas, comparatione annuorum redituum: Diœceſis tranquillitas, nullis armorum motibus, nulla terræ cœlíue calamitate per hos annos interpellata:

ſuperiorum Archiepiſcoporum exempla, quibus nihil condonatum fuit: inopia denique ærarij Apoſtolici, temporum injuria valde imminuti. Vicit tamen hæc omnia conſideratio meritorum, quæ Illuſtriſſima Dominatio Veſtra ſibi apud Sanctam hanc Sedem comparauit, quæque comparare in poſterum facilè poterit in hoc recenti gradu dignitatis; initáque via eſt, qua & Illuſtriſſimæ Dominationi Veſtræ honos haberetur, & conſuleretur rationibus Sacri Collegij aliorúmque qui titulo oneroſo in partem veniunt expeditionum ejuſmodi; quemadmodum à procuratore ſuo cognoſcere poterit. Reliquum eſt vt Illuſtriſſimæ Dominationi Veſtræ recentem iſtam dignitatem gratuler, aliáque virtuti ſuæ debita honorum incrementa augurer, voueámque; ſicuti ex animo facio; dum mea ipſi officia, ſtudia, operámque omnem offero exhibeóque; & felicia omnia precor à Deo. Romæ v. Iunij M. DC. LXII.

Dominationis Veſtræ Illuſtriſſimæ,

Seruitor
F. Cardinalis CHISIVS.

Epiſtola Eminentiſſimi Cardinalis Roſpiglioſij ad Clariſſimum Virum Samuelem Sorberium.

PERILLVSTRI DOMINO, DOMINO SAMVELI SORBERIO.

Perilluſtris Domine, Quanto mœrore me affecerit luctuoſus obitus Illuſtriſſimi & Sapientiſſimi Præſulis PETRI DE MARCA, vel ex propria animi ægritudine colligere Dominatio Tua abundè poteſt. Neque enim te latet, qualiter ſingulari ipſius humanitati me profitebar obſtrictum, quantúmque inſignibus ejuſdem meritis tribuebam: quo ſublato, plurimam in Chriſtiana Republica factam eſſe jacturam intelligunt & dolent omnes. Vitæ tamen innocentia, & aſſiduum Religionis ſtudium, cùm illi aditum ad cælorum præmia pateſeciſſe non dubiè exiſtimentur, noſtras etiam lacrymas abſtergere, & dolorem temperare poſſunt, ſperata tanti viri felicitate. Haud mediocre etiam exhibebunt mihi ſolatium occaſiones omnes, quibus paratiſſimam erga Dominationem Tuam voluntatem aliqua ratione declarandi, quemadmodum impensè cupio, oppor-

tunitas præbeatur, cui prosperos rerum omnium euentus à Deo enixè precor. Romæ XXXI. Iulij M. DC. LXII.

Studiosissimus Dominationis Tuæ
I. Cardinalis ROSPISGLIOSIVS.

Ex Libro cui titulus, *Estat des Cours Ecclesiastiques*, auctore Ioanne Bordenaue Canonico & Officiali Lascurrensi apud Benearnos, edito Parisiis anno M. DC. XXV.

LOquens ergo hic auctor in cap. XII. de Ioanne de Marca Vicario Generali & Canonico Lascurrensi, qui Officium Consiliarij in Consilio ordinario & suprema Palensi Curia impetrauerat, ait: *Mais quelque temps apres il resigna sa Charge à Messire* PIERRE DE MARCA *son nepueu: lequel par ses rares qualitez & vertus hereditaires a merité que LOVYS LE IVSTE, sçachant qu'il estoit le Restaurateur & Tutelaire de la Religion Catholique en ces quartiers, la Colomne de l'Eglise, le Protecteur des Ecclesiastiques, le Mecenas de ses fidelles subjects, le refu-*

ge des gens de bien, l'astre brillant du pays, l'encyclopedie ou l'intelligence parfaite de toutes sciences, fit de son propre mouuement l'erection d'vne Charge extraordinaire de President au mesme Parlement de Pau, dont il l'a gratifié en reconnoissance de ses bons seruices, & l'a pris pour son Conseil auprés de ses Gouuerneurs & Lieutenans generaux de Bearn & de Nauarre. Ces mots tres-veritables couchez à l'honneur de ce grand & deuot personnage, qui n'ayant encore atteint l'aage de trente ans, surpasse en merueilles tout ce que nous sçaurions apostropher de luy, soit dit par occasion, & comme en passant.

Quæ sic Latinè versa sunt à Steph. Baluzio.

Sed non multò pòst munus illud transtulit in PETRVM DE MARCA fratris filium: cujus haud vulgares animi dotes, & hereditariæ virtutes, ejus ponderis apud LVDOVICVM IVSTVM fuere, vt cùm sciret eum esse Restauratorem & Tutelarem Catholicæ Religionis in illis partibus, (*Benearnensibus*) Columnam Ecclesiæ, Protectorem personarum Ecclesiasticarum, Mecænatem fidelium Regi subjectorum, refugium proborum hominum, encyplopædiam, seu intelligentiam perfectam omnium

ſcientiarum, ſidus ſplendidum gentis, (*Benearnæ*) proprio motu creauerit extra ordinem Officium Præſidis in eodem Parlamento Palenſi, quod in eum gratis contulit, meritorum inſignium contemplatione; eúmque præfecit Conſilio ſuo à latere Gubernatorum & Locumtenentium generalium Benearni & Nauarræ. Verba hæc veriſſima dicta ſint per occaſionem, & velut per tranſennam, in gratiam magni hujus & pij viri: qui nondum ingreſſus annum ætatis ſuæ trigeſimum, longè tamen ſuperat laudes quibus eum ornare poſſemus.

FINIS.

BALVZIVS LECTORI S.

ABsoluta erat Editio huius Libri, nihilque aliud superesse videbatur, quàm vt per ora manúsque hominum volitare sineretur; quum reddita mihi est Epistola quam Vir Illustrissimus FRANCISCVS BOSQVETVS *Episcopus Monspeliensis ad me pro sua humanitate scripsit, qua meum hunc conatum suffragio suo comprobat; & in ea quædam de Marca commemorat, quæ scire non pigebit eruditos. Intellexi statim id mihi præclarum in primis esse; tum eius momenti esse eam Epistolam, vt prætermitti posse non videatur in hac editione, quin memoriæ Illustrissimi Archiepiscopi Parisiensis, cuius præcipuè honori dicata est, grauis iniuria fiat. Ergo quia res adhuc integra erat, quando Typographus nondum venalem proposuerat hunc Librum, nolui frustrare aures eruditas hac illustri coronide. Eam itaque heic tibi subjicio, mi Lector; & vt pro hoc beneficio mihi gratias habeas, rogo. Vale.*

FRANCISCVS EPISCOPVS Montiſpeſſulani Baluzio ſuo S. P.

GRATAS accepi literas tuas; gratiſſimas dicerem, niſi de amiciſſimi mihi viri morte luctum renouarent. Antiquam enim neceſſitudinem, quæ nobiſcum intercedebat, morte diſſolutam non lugere nequeo. Meminiſti earum lacrymarum, quas inter amplexus mutuos, dum vale vltimum apud Fontem-Belliaudi diceremus, præſagus futuri illius amor expreſſit, quibúſque me totum perfudit; eáſque dum in memoriam reuoco, vix ipſe à lacrymis & gemitibus abſtineo. Fatebor tamen, mi Baluzi, primas, quas miſiſti, ejus Epiſtolæ chartas quam de vita tanti viri ad noſtrum Sorberium ſcribis, renouando dolorem, aliquantulùm illum leuaſſe. Nam ejus animi imaginem elegantiori ſtilo veriùs depingis, quàm ille tuus Pictor Battauus vultum ejus & habitum corporis ea in tabula quam mihi diſceſſuro Marca no-

ſter dedit, meam viciſſim accipiens, penicillo ſuo delineauit. Doleo tamen ſemper non tam defuncti ſortem, quàm noſtram. Etenim ille, vt ſpero, viuit felix inter beatas mentes: & nos adhuc inter ſyrtes & ſcopulos in hoc pelago nauigamus, incerti quò nauis noſtra appulſura ſit. Beatum etiam illum prædico, quòd licèt in omnium animis viuere debeat, induſtriâ tuâ & ſcriptis tuis apud poſteros ſemper victurus ſit. Perge itaque; & ex iniquis Epiſtolæ ſpatijs egrediens, dignum tanto viro opus aggredere, ac per latum virtutum ejus campum liberiori ſtilo decurre. Ne defraudes expectationem publicam diſſertationum earum fructu, quas olim edidit, quáſque apud te illum morientem depoſuiſſe intelligo. Si ad ſecundam, quam meditabatur, Libri de Concordia Sacerdotij & Imperij editionem animum appellis, mitto tibi additamentum, quod autographum ejus habeo; cujus rationem tibi reddere non me piget. Cùm Commentario de veris Eccleſiæ Gallicanæ Libertatibus, vt loquimur, ejudem Eccleſiæ Comitiorum juſſu incumberem, incidi in locum ejus ſcriptoris anonymi qui ementito Galli-

canæ Libertatis propugnandæ titulo, librum nota censoria jam olim adustum, Regia sanctione proscriptum, ac perpetuis tenebris damnandum, in lucem edere ausus est: illo falsam thesim (scilicet Laïcorum æquè ac Clericorum cœtum Ecclesiam Gallicanam componere, ejúsque communi decreto publica ejus Ecclesiæ negocia decidi, & non solùm Episcoporum judicio, ad quos propositionem de difficilibus negocijs, quæ ad ipsorum vocationem spectant, tantùm pertinere) scribit, & auctoritate amici nostri fulcire nititur. Quamuis fraudem scriptoris facillimè detegerem, & delusam ejus mentem in æquiuoco, vt loquuntur Logici, cùm Libertatis, tum Ecclesiæ nomine animaduerterem. Alia est enim significatio Ecclesiæ, dum fideles omnes complectitur; vt & libertatis, qua singulos fonte baptismatis renatos Christus donauit: alia Ecclesiæ, quæ etiam apud antiquos scriptores solum Clericalem ordinem; vt & libertatis, quæ jus & facultatem, seu potestatem vniuersam regendi Ecclesiam Sacerdotali ordini, in primis Petri Apostolorum Coryphæi successoribus, diui-

nâ constitutione tradita, comprehendit. Quam non solùm fallaciam, sed illàm etiam quam idem scriptor cœtus vniuersi populi Gallicani, quos Statuum Regni Comitia vulgò nominamus, cum Episcoporum Concilijs permiscens, eo colore, quòd Synodi nomine vterque cœtus nuncupetur à scriptoribus ejus ætatis, quâ secundæ & tertiæ stirpis regiæ Principes imperium habuerunt, inuictis argumentis, cùm ex ipsius anonymi lacinijs, tum ex probatæ auctoritatis scriptoribus, in amplis meis Commentarijs manifestam omnibus fecisse mihi persuadeo. Adiui tamen amicum nostrum; & ostenso fuco obscuri hominis illius, qui ne pœnas criminis lueret, & majori securitate in Christi sponsæ dotem præcipuam, scilicet Libertatem, impiè debaccharetur, fictitium titulum operi suo affixerat, rogaui amicum, vt ipsemet doctrinæ suæ vindex esset. Annuit libenter, ad viri deliramenta subridens; & postridie dedit mihi chartam, cujus pariculum tibi mitto. Eo itaque, mi Baluzi, vtere; &, si placet, vel vitæ historiæ, vel operi de Concordia insere. Plura de tanto viro scriberem, quæ ex

longa necessitudine mihi soli, vt reor, nota sunt: sed ea majoris otij sunt; & tuæ suauissimæ literæ me inter Natalis Domini solennia, tam in Missis, quàm in Concionibus ad populum adeo occupatum deprehenderunt, vt vix amanuensi, quem probè cognoscis, in effigiem amici nostri magis oculis intentus, quàm animo his dictandis attentus, hasce lineas dictare possim. Me ergo ama semper, & vale. Montispessulani sexto Kalend. Ianuarij anno M. DC. LXII.

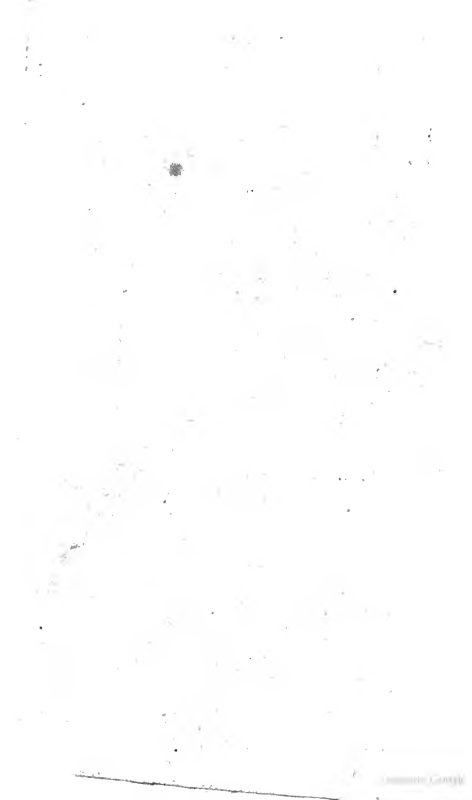
Extraict du Priuilege du Roy.

LE Roy par ses Lettres Patentes données à Paris le trentiéme jour de Decembre 1662. Signées, LE COQ, & seellées du grand Seau de cire jaune, A permis au Sieur ESTIENNE BALVZE, Chanoine de l'Eglise Metropolitaine de Reims, de faire imprimer par tel Imprimeur & Libraire qu'il voudra le Liure qu'il a composé, intitulé *De Vita Petri Marcæ Archiepiscopi Parisiensis.* Et deffenses sont faites à toutes personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer, vendre, & debiter ledit Liure, durant le temps & espace de quinze années, sur peine aux contreuenans de confiscation des Exemplaires contrefaits, & de cinq cens liures d'amende; ainsi qu'il est plus au long porté par ledit Priuilege.

Et ledit Sieur BALVZE a cedé & transporté son Priuilege à FRANÇOIS MVGVET, Imprimeur & Libraire ordinaire du Roy, pour joüir de tout le contenu en iceluy; ainsi qu'il est porté par l'accord fait entr'eux.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 5. Ianuier 1663.

Les Exemplaires ont esté fournis.

ptrariis aute nulla est pro a
a hec ? possunt fieri equi
arius si preponatur vel post
negatio
Sectio 7
Quotuplex est conuersio et
quomodo fit
est transmutatio uniq extr
lis in alterum extremum
i. toty terminus subiectus ui
cum predicati et contraut
t equus est nullq equus est leo
notitia ad arte syllogisticā
e necessaria nam eius benefi
mi imperfecti ad perfectos
triplex simplex silicet ?
e contra appositione
n conuersio simplex siue
tur transmutatio termino
tionis manete eade qualita
m veritate vel falsitate tu
rmatione vel negatione et
t quantitate et ita conuer
ūs negatiua et particula
iua ut nullū risibile ē latra
atrabile est risibile quar mut

cli
ch
ad

